

TÜRKİYE'NİN AZERBAJCAN'A YÖNELİK KAMU DİPLOMASİSİ VE ETKİLERİ

TÜRKİYE'S PUBLIC DIPLOMACY IN
AZERBAIJAN AND ITS EFFECTS

Yunus Emre SELVİ^{*} | Çiğdem ŞAHİN^{**}

ÖZET

Devletlerin, dış dünyada hükümetlerarası ve hükümet dışı unsurlarla iletişim halinde olması yoluyla karşı kamuoyunu cezbetme ve kendi politikaları konusunda ikna ederek yönlendirme amaçlarıyla uygulanan kamu diplomasisi, son yıllarda Türk diplomasisinde en önem verilen türlerden biri haline gelmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin kamu diplomasisinin uygulamalarını ve etkilerini Azerbaycan örneğinde incelemektir. Bu kapsamda öncelikle kamu diplomasisine ilişkin kavramsal altyapı sunulmuş, ardından Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisi kaynakları kolaylaştırıcı faktörler olarak ele alınmış, kamu diplomasisi çerçevesinde amaçlar, uygulayıcı kurum ve kuruluşlar ile hedef kitle incelenmiş ve son olarak kamu diplomasisi uygulamaları incelenerek etkileri ortaya konmuştur. Betimleyici bir analiz olan çalışmanın sonuçları, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri örneğinde, akraba topluluklar ve yakın ilişkileri olan hükümetler arasındaki bağların dahi sürdürülebilirliğini sağlamak için kamu diplomasisinin ne kadar gerekli ve etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu diplomasisi, diplomasi, kamuoyu, Türkiye, Azerbaycan

ABSTRACT

In contemporary diplomacy, governments aim to attract and persuade foreign publics about their policies through communication with governmental and non-governmental actors. This process is called public diplomacy which has also become important in Turkish diplomacy. The aim of the study is to examine the practices and effects of Türkiye's public diplomacy in the example of Azerbaijan. In this context, a brief conceptual framework of public diplomacy is presented. Then Türkiye's public diplomacy resources, which we name facilitating factors in case of Azerbaijan are discussed. The objectives, implementing institutions and the target groups within the framework of public diplomacy are also examined. In the last part, public diplomacy practices and their effects are discussed. The results of this descriptive case study show how essential and efficient public diplomacy is for ensuring the sustainability of the ties even between akin communities and their governments which have close relations in the example of Turkish-Azerbaijani relations.

Keywords: Public diplomacy, diplomacy, public opinion, Türkiye, Azerbaijan

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD,
Bilim Uzmanı

E-posta: yemeselvi@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5755-5125

**Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Dr.

E-posta: csahin@ohu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1728-3890

Makale Atf Bilgisi: SELVİ Yunus Emre, ŞAHİN Çiğdem, (2022).
Türkiye'nin Azerbaycan'a Yönelik Kamu Diplomasisi ve Etkileri,
Avrasya Etüdüleri,

Gönderim Tarihi: 10.09.2021 Kabul Tarihi: 20.05.2022

Giriş

Geçmiş yüzyıllardan itibaren çeşitli uygulama örnekleri olmakla birlikte, 1965'te adı konan *kamu diplomasisinin* asıl yükselişi Soğuk Savaş'ın bitişi sonrasında görülmektedir.¹ Kısaca, bir uluslararası aktörün diğer aktörlerin kamuoylarını ve karar vericilerini kendi dış politika amaçlarını gerçekleştirmeye ilişkin tutum ve davranışlara yönlendirmek üzere uyguladığı ikna ve cezbetme faaliyetleri olarak ifade edebileceğimiz kamu diplomasisi, uluslararası aktörlerin diğer (dış) aktörlerin kamuoylarına yönelik cezbederek etkileme ve böylelikle kendi imajlarına, dış politika tercihlerine destek bulma faaliyetleri olarak günden güne daha da önemsenen bir diplomasi uygulama alanı haline gelmektedir. Bununla birlikte kültürden sanata, milli değerlerden ekonomik ve siyasal imaja, spordan eğitime çok fazla alt alanın iç içe sunulma girişimlerinin sonucunda, aslında kapsamı da muğlaklaşmaya yönelik bir diplomasi faaliyetleri türü/alanı olarak kamu diplomasisi, Türkiye'nin son yıllardaki en yeni ve önemsenen diplomasi faaliyet alanı olarak da gündemde yükselmektedir. Bunun en önemli nedeninin, kısaca diğerlerinin tercihlerini şekillendirmeyi, akıl ve gönüllerini kazanmayı amaçlayan cezbetme ve ikna etme sanatı şeklinde tanımlanabilecek *yumuşak güç* söylemlerinin genelde kamu diplomasisiyle iç içe kullanılması ve Türkiye'nin de son yıllarda elinin güçlü olduğu yumuşak güç dış politika söylem ve yönelimlerinin kamu diplomasisiyle desteklenmesidir.² Çok bölgesel ve komşulu bir jeopolitikte yer alan, küresel çapta temsil ve ilişkiler ağı kurmuş olan Türkiye için kuruluşundan günümüze diplomasi en etkili dış politika aracı olmuştur. Bu açıdan, dünyada yükselen kamu diplomasisi uygulamalarının sürdürülmesi ve geliştirilmesi Türkiye için çok önemlidir.

Türkiye'de kamu diplomasisinin üst kurumsal düzeyde sistemli bir yapıya kavuşturulması uğraşları henüz yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir; önceki yıllarda kurum ve kuruluşlar düzeyinde düzenlemeler olmakla birlikte son 10 yılda atılan adımlarla belirginleşmeye başlamıştır. İlk kez 2021 yılında bir *Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı* hazırlanmıştır.³ Tüm bu gelişmeler, kamu diplomasisinin Türkiye'de hem akademik hem kurumsal temelde daha fazla araştırılması, geliştirilmesi, dış kamuoyları özelinde alan çalışmalarının artırılması

¹ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Figueroa Press, Los Angeles, 2009, p. 17; Haluk Karadağ, *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, ss. 24-22.

² Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2018, ss. 389-239; Emrah Aydemir, *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2016, ss. 424-404.

³ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı" hazırlandı", 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-hazırlandı>, Erişim: 2 Ağustos 2021.

gereken bir alan haline gelmeye başladığını, daha fazla üretim yapılması gereken bir araştırma konusu olduğunu göstermektedir.

Kamu diplomasisi açısından Türkiye-Azerbaycan ilişkileri özel bir alan teşkil etmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler, zaten kamuoyları düzeyinde kabullenilmiş bir üst ilişki türü ya da özel diplomatik çabalara yoğun ihtiyaç duyulmayacak kurucu temellere sahip gibi görünmektedir. Çünkü hem çoğu zaman hükümetlerde ve çoğunlukla kamuoylarında *bir millet iki devlet* formülüyle benimsenmiş olan yoğun düzeydeki karşılıklı algılar ve hatta bu algının dış politikalarda çoğu zaman uygulamaya yansımaları söz konusudur. Ancak bu durum aynı zamanda kamu diplomasisi açısından bir soruyu gündeme getirmektedir: İlişkileri ve karşılıklı algıları bu denli yoğun olan iki ülkenin birbirine yönelik kamu diplomasisi uygulamalarını geliştirmeye ihtiyaç var mıdır? İşte bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisini inceleyerek etkilerini tespit etmek ve böylelikle bu sorunun cevabını ortaya koymaktır.

Betimleyici yöntem doğrultusunda hazırlanan çalışmada, öncelikle kısaca kamu diplomasisinin gelişim ve içeriği hakkında bilgi verilmiş, ardından Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisinin kaynakları aynı zamanda *kolaylaştırıcı faktörler* olarak ele alınmış, kamu diplomasisi çerçevesinde amaçlar, uygulayıcı kurum ve kuruluşlar ile hedef kitle incelenmiş ve son olarak kamu diplomasisi uygulamaları ve etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada faydalanan veri kaynaklarını alan yazında yer alan kuramsal eserler, ilgili devletlerce yayınlanan resmi dokümanlar-mevzuat-raporlar, çeşitli araştırma merkezlerinin raporları ve yine resmî kurumlarca ya da araştırma merkezlerince yayınlanmış olan istatistikî veriler ve kamuoyu yoklama sonuçları oluşturmaktadır. Ayrıca erişime açık çevrimiçi basın-yayın platformlarının taranmasıyla ulaşılan haber arşivleri de veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Kamu Diplomasisi

Günümüzün en önemli diplomasi türlerinden birisi olarak ifade edilen kamu diplomasisi, modern anlamda uluslararası ilişkiler alan yazınına 20.yy'ın ikinci yarısında girmiş olsa da uygulama açısından ilk ortaya çıkışı 17.yy'a kadar dayandırılmaktadır. 1789 Fransız Devrimi'nin ardından Fransız kültürünün dışarıya tanıtılması, Fransız diplomasisinin temel bir özelliği haline gelmiş ve Alliance Française gibi Fransız dilini ve edebiyatını temsil eden kurumlar kurulmuştur.⁴

⁴ Richard H. Pells, *Not Like Us: How Europeans Have Loved, Hated, and Transformed American Culture Since World War II*, Basic Books, New York, 1997, pp. 32-31.

Gerek diplomasinin daha modern bir hal alması gerekse Fransız halkının bu kavramlara yüklediği manayla aslında halkların yani kamuoyunun düşüncelerinin önemi anlaşılmalıdır.⁵ O yıllarda bunun adı kamu diplomasisi olarak ifade edilmese de kavramsal olarak yüklenen anlam ve yürütülen diplomatik faaliyetler kamu diplomasisinin doğuşunu gözler önüne sermektedir. Nitekim Metternich ve John Locke gibi önemli isimler arasında da kamuoyu kavramının önemi tartışılmıştır.⁶ Fakat kamuoyunun gücünün farkına varılması, propaganda faaliyetlerinin de artmasına neden olmuştur. Örneğin 17. yy İngiltere'sinde kamuoyu, politik ve dini özgürlük için mücadelede propaganda aracı olarak kullanılmıştır.⁷

1900'lü yılların başlarına gelindiğinde ise Avrupa'da dönemin dışişleri bakanlıkları, diplomatları ve yöneticileri, doğrudan kamuoyuna ulaşmanın faydalarını anlamışlardır. Aynı zamanda gazetelerin yaygınlaşması, radyonun icadı ve bilgi ofislerinin açılması kamuoyuna ulaşma noktasında devletlere hız kazandırmış ve farklı dilde yayınlar yaparak fikirleri yabancı kamuoyuna duyurma fırsatı vermiştir. Özellikle Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve ABD hükümetleri, 1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında kendi dillerini ve kültürlerini yaymak ve kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla çeşitli kurumlar kurmuş ve bu kurumlara ekonomik destek sağlamıştır. Örneğin, 1917 yılında ABD'de Başkan Wilson tarafından *Kamu Bilgilendirme Komitesi* kurulmuştur.⁸ Fransa'da 1910'da Yabancı Ülkelerdeki Okul ve Vakıflar Bürosu, İngiltere'de ise 1934'te *Diğer Ülkeler ile İlişkiler Komitesi*⁹ adlı kurumlar oluşturularak, kendi dillerini ve kültürlerini tanıtmayı, yaygınlaştırmayı ve diğer kültürlerle ilişkileri geliştirmeyi hedeflemişlerdir.¹⁰ Bir başka önemli örnek olarak ise 1922'de kurulup 1938'de farklı dillerde yayına başlayan BBC ve 1952'de de BBC'yi model alan Amerika'nın Sesi¹¹ radyosunun kurulması verilebilir. Görüldüğü üzere tüm bu gelişmeler kamu diplomasisi fikrinin ortaya çıkmasının fikrinsel altyapısını oluşturma noktasında son derece önem arz etmektedir. Nitekim fikrinsel alt yapının oluşmaya başlamasıyla birlikte özellikle 1950'li yıllardan itibaren tüm

⁵ Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 44-43.

⁶ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 121-120; Edward L. Bernays, *Crystallizing Public Opinion*, Liveright Publishing Corporation, New York, 1961, p. 16.

⁷ Bernays, *Crystallizing Public Opinion*, p. 17.

⁸ George Creel, *Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information (1919-1918-1917)*, Washington Government Printing Office, 1920, p. 1.

⁹ Kuluşunda adı British Committee for Relations with Other Countries olan ve günümüzdeki adıyla British Council elli yedi ülkede yaklaşık beş yüz bin öğrenciyi İngilizce eğitimi vermektedir. British Council, "Our History", 2020, <https://www.britishcouncil.org/about-us/history>, Erişim: 28 Kasım 2020.

¹⁰ İskit, *Diplomasi Tarihi*, s. 121; British Council, "Our History".

¹¹ Günümüzde kırktan fazla dilde yaklaşık doksan bir milyon dinleyiciye yayın yapmaktadır. Rosaleen Smyth, "Mapping US Public Diplomacy in the 21st Century", *Australian Journal of International Affairs*, V. 55, N. 2001, 3, p. 429; VOA, "Mission and Values", 2020, <https://www.insidevoa.com/p/5831.html>, Erişim: 2 Aralık 2020.

dünyada modern anlamda kamuoyu kavramı üzerine akademik çalışmalar başlamıştır.¹² 1960'lı yıllarda ise kamu diplomasisinin uluslararası ilişkiler disiplinde ilk akademik temelleri atılmıştır. Kamu diplomasisi kavramı esasında modern uluslararası ilişkiler disiplinde 1965 yılında Edmund Asbury Gullion tarafından kullanılmıştır.¹³ O yıllardan itibaren kamu diplomasisi henüz propaganda ile iç içe ele alınmaya devam etse de özellikle Soğuk Savaş sonrasında ciddi bir gelişim göstermiştir. Çeşitli çalışmalarda kavrama yönelik tanımlamaların ve kapsadığı alanların tartışma konusu olduğu görülmektedir.¹⁴ Günümüzde Gullion'un yaptığı tanım modern bir tanımlama olarak kabul edilmiş olsa da zaman içinde kamu diplomasisinin değişen fonksiyonları yeni bir tanım ve kapsam boşluğu ortaya çıkarmıştır.

Eski (ya da geleneksel) ve *yeni kamu diplomasisi* çerçevesinde gelişim gösteren kamu diplomasisi, ilk dönemlerinde bir devletin kendi ulusunun fikir ve idealleri, kurumları ve kültürünün yanı sıra ulusal hedefleri ve politikalarını yabancı kamuoylarına anlatma amacı taşıyan hükümetlerin iletişim süreci olarak tanımlanmış, yabancı kamuoylarına yönelik kültür, tutum, davranışları anlama, ilişki inşa etme, fikirleri etkileme gibi amaçlarla uygulanan bir diplomasi yöntemi ve *hükümetten kamuoyuna* ilerleyen bir süreç olduğu vurgulanmıştır.¹⁵ 21. yüzyılın başlarına kadar hükümetten kamuoyuna veya hükümetten hükümete yönelik faaliyetleri kapsadığı için eski kamu diplomasisi, aynı zamanda tek yönlü bir iletişim modelini temel almıştır.¹⁶ Yani karşılıklı bir etkileşim söz konusu değildir. Ancak günümüz uluslararası sistemine eklenen devlet dışı yeni aktörlerin (sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler, lobiler, örgütler, akademisyenler, gazeteciler, aydınlar, sanatçılar vb.) diplomasi sürecine dâhil olması ve eskiden dünya kamuoyu ile iletişim kurmak neredeyse imkânsızken bugün, televizyon kanallarının yanı sıra twitter, facebook gibi sosyal medya mecralarından milyonlara ulaşmanın çok daha kolay bir hale gelmesi gibi önemli gelişmeler kamu diplomasisinin içeriği ve kapsamı da

¹² Philip Everts and Pierangelo Isernia (Ed.), *Public Opinion and the International Use of Force*, Routledge, London and New York, 2001, p. 9.

¹³ Nicholas J. Cull, "Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase", Eds. Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, New York ve London, 2009, p. 19.

¹⁴ Gaye Aslı Sancar, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 83.

¹⁵ Hans, N. Tuch, *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin's Press, New York, 1990, p. 3; Jan Melissen, "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", Ed. Jan Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, p. 3; Nancy Snow, "Retinking Public Diplomacy", Eds. Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, New York ve London, 2009, p. 6.

¹⁶ Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, "Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", Ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, s. 6.

değiştirmiştir.¹⁷ Böylelikle ortaya çıkan yeni kamu diplomasisi sadece hükümete dayalı olarak değil sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler hatta bireylerinde içinde bulunduğu devlet dışı yeni aktörler tarafından herhangi bir yabancı kamuoyuyla iletişime geçerek uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak ifade edilmektedir.¹⁸ Artık toplumların birbirleri ile olan temasları da esas kabul edilmektedir. Nye ve Cull'ın yaklaşımlarında da kamu diplomasisi *yumuşak gücün* bir politikası ve temel araçlarından birisi olarak ifade edilmekte ve günümüz uluslararası ilişkileri için elzem bir dış politika mekanizması olarak görülmektedir.¹⁹ Genel olarak bakıldığında kamu diplomasisini dış politikanın yönlendirilmesi, ulusal menfaatlerin tanımlanması, ülkelerin imajlarının şekillendirilmesi, doğru bilginin yayılması, uluslararası çevrenin idaresi, yabancı kamuoylarını ve karar vericileri ikna etme faaliyetleri olarak tanımlamak mümkündür.²⁰ Yani eski kamu diplomasisindeki gibi sadece hükümetten kamuoyuna değil kamuoyundan kamuoyuna da giden yeni bir diplomasi süreci söz konusudur.

Kamu diplomasisinin en önemli amacı, hedeflenen kamuoyunun duygu ve düşüncelerini, uygulamalarını ve faaliyetlerini ya da politikalarını istenilen yönde şekillendirerek aktörler arasında uzun süreli ilişki inşa etmek, karşılıklı anlayış ve kültürel diyalogu arttırmaktır. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler kısa sürede değil orta ve uzun belirgin sonuçlar vermektedir; geleceğe yönelik etkili ve zahmetli bir çabanın karşılığıdır. Ayrıca kamu diplomasisi ile devletler, yabancı halk ve diğer ülkelerin insanlarıyla iletişime geçerek ülke hakkındaki olumsuz bilgi, yargı ve algıları değiştirerek olumlularını oluşturmayı, devletlerin karar verme mekanizmalarında yer alan aktörlerin tercihlerini şekillendirmeyi; bu şekilde ülkeler ve toplumlar arasında olumlu bakış açılarının tohumlarını ekmeyi, sivil toplum temelinde bireylerin ve toplumların akıl ve gönüllerini kazanılmayı, ortak amaçlar için uygun zeminleri tespit etmeyi amaçlamaktadır.²¹ Bir aktörün kültürü, ideolojisi, tarihi vb. gibi konularda bir çekiciliği varsa hedeflenen kamuoyu onun peşinden gidecek ve istenilen yönde hareket etmelerini ya da düşüncelerini sağlayacaktır.²² Yine kamu diplomasisiyle aktörler, dış politika

¹⁷ Ekşi, *Kamu Diplomasisi*, s. 136.

¹⁸ Cull, *Public Diplomacy: Lessons*, pp. 13-12; Melissen, "The New Public Diplomacy: Between", p. 22; Mark Leonard, Catherine Stead and Conrad Smewing, *Public Diplomacy*, The Foreign Policy Centre, London, 2002, p. 1; Karadağ, *Uluslararası İlişkilerde*, s. 25.

¹⁹ Joseph Nye, *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara, 2017, ss. 152-151; Cull, *Public Diplomacy: Lessons*, p. 15.

²⁰ Mark Leonard, "Diplomacy by Other Means", *Foreign Policy*. N. 2002, 132, pp. 56-48. Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2012, s. 14; Sait Yılmaz, *Akıllı Güç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012, s. 227.

²¹ Leonard, Stead and Smewing, *Public Diplomacy*, ss. 11-8; Ekşi, *Kamu Diplomasisi*, s. 137.

²² Karadağ, *Uluslararası İlişkilerde*, s. 26.

hedeflerini iletişim stratejileriyle mesajlara dönüştürerek olumlu anlayış ve uygulanan politikalara uygun ortam sağlamayı hedeflemektedir.

Kamu diplomasisi uygulamalarında hedef alınan kitlenin ne olduğuna dair birçok yorum ve tanımlama bulunmakla birlikte aralarında en çok dikkate alınan ve kullanılan tanımlamaların *yabancı halklar* ve *uluslararası kamuoyu* olduğu görülmektedir. Bazı kamu diplomasisi uygulamaları, bir ulus devletin halkına ya da bir bölge halkına yönelik tasarlanıp yürütülürken, bazı kamu diplomasisi uygulamaları da bir bölgeyle sınırlı kalmayıp doğrudan uluslararası kamuoyuna yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla kamu diplomasisini uygulayan aktörün bölgesel ya da küresel hedefler belirlemesi gibi etkenler önemli rol oynamaktadır. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarına baktığımızda ise genellikle doğrudan uluslararası kamuoyunda farkındalık ve etki yaratma amacıyla kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Fakat bazı durumlarda özellikle bir ülkenin kamuoyunu da hedef alındığı söz konusu olabilmektedir. Esas olarak bahsedilen iki hedef kitle arasında net bir çizgi çekmek mümkün değildir. Öte yandan 21.yy kamu diplomasisinin hedeflediği kitleye, kamu diplomasisini uygulayan ülkenin kendi vatandaşları da dâhil edilmeye başlanmıştır.²³ Yürütülen kamu diplomasisinin başarılı olabilmesi için ise hedeflenen kitle hakkında yeterli düzeyde bilgi edinilerek doğru stratejilerin kullanılması ve verilen mesajın doğru içerikli, doğru kanal aracılığıyla ve doğru zamanlama ile verilmesi gerekmektedir.²⁴

Temel olarak kamu diplomasisinin uygulanmasında kullanılan alanları ve bu alanlarda işlevselliğine göre tercih edilen araçları ise sekiz başlık altında toplamak mümkündür. Kimi zaman yoğun bir içe içe kullanım söz konusu olduğundan kullanılan araçlar bakımından her alanda örtüşmeler ve farklılaşmalar söz konusu olabilmektedir. Bunlar; kültür, din, eğitim, ekonomik ve sosyal, teknoloji ve internet, lobicilik, savunuculuk ve uluslararası örgütler ve kuruluşlardır. Aynı zamanda her hal ve şartta geçerli olan standart bir kamu diplomasi modeli olmadığı için aktörler, kendilerinin ve hedef kitlenin özelliklerini dikkate alarak uygun yöntem ve araçları belirlemek durumundadır.

Azerbaycan'ın Türkiye Açısından Önemi

Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının kuvvetli olduğu Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgesinde yer alan ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmesi, beraberinde

²³ Sancar, *Kamu Diplomasisi*, s. 97.

²⁴ Peter Van Ham, "War, Lies and Videotape: Public Diplomacy and the USA's War on Terrorism", *Security Dialogue*, V. 34, N. 4, p. 433.

Türkiye'nin dış politikasını etkili bir şekilde kullanabileceği önemli bir kamu diplomasisi faaliyet alanı yaratmıştır. Keza bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkelerini ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Bu bağlamda Türkiye özellikle Güney Kafkasya bölgesinde yer alan ve kardeş ülke olarak gördüğü Azerbaycan Cumhuriyeti ile kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda güçlü bir işbirliği yapmak, ilişkileri kuvvetlendirmek ve bu alanlarda kalkınmasını desteklemek amacıyla dış politika yürütmeye başlamıştır.

Çalışmada Azerbaycan örneğinin seçilmesinin üç önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye ile kültürel, tarihsel, dilsel, dinsel ve çok sayıda ortak paydaya sahip olan, coğrafi olarak organik yakınlıkta olan ve kamuoyu anlamında en kolay erişilir ülkenin Azerbaycan olmasıdır. Nitekim Türk toplumunda ve yönetiminde *bir millet iki devlet* anlayışının vuku bulduğu bir ülkedir. İkincisi, Azerbaycan'ın Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya ile olan ilişkilerinde bir köprü vazifesi görmesidir. Yani Azerbaycan Türkiye'nin Türk Dünyası ile akraba toplulukları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından Hazar geçişinde kilit bir öneme sahiptir. Dolayısıyla Türkiye'nin gelecekte Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde ve uluslararası çevrede etkin bir aktör olarak faaliyetlerini sürdürebilmesinde, Azerbaycan'a yönelik uygulanan ya da uygulanacak olan kamu diplomasisinin başarısı da etkili olacaktır. Tüm bunlar dikkate alındığında Azerbaycan'a yönelik Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarının ve etkilerinin analiz edilmesi, elde edilen sonuçlar üzerinden çeşitli önerilerin ortaya konabilmesi bir ihtiyaçtır. Aynı zamanda Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinde kolaylaştırıcı özelliklere sahip olan Azerbaycan gibi ülkelerle olan ilişkileri incelemek, kamu diplomasisi pratiklerinden dersler çıkarmak için uygun bir zemin hazırlayacaktır.

Bir diğer neden ise, Türkiye kamuoyunda Azerbaycan'a ve Azerbaycan halkına yönelik sürekli bir olumlu tutumun, yıllara göre değişen oranlarda da olsa, varlığının bilinmesidir. Türkiye ile Azerbaycan toplumları arasında var olan ilişkilerin kuvvetli ve birbirlerine karşı besledikleri duyguların oldukça yüksek olduğu genel kabul görmektedir.²⁵ Nitekim iki toplum arasındaki bu kuvvetli bağ, ikili ilişkiler özelinde ya da bölgesel gelişmeler karşısındaki karşılıklı yoğun destekte kendini gösterirken, bu bağın somut ölçümleri kimi araştırmalarda da yer almıştır. Örneğin, Türk kamuoyu tarafından Azerbaycan'ın 2013 yılından beri sürekli birinci

²⁵ Kadir Sancak, *Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye'nin Yumuşak Gücünün Analizi ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015, s. 210.

sırada *dost ülke* olarak tanımlandığı ve Türk dış politikası yürütülürken *iş birliği yapılması gereken* ülkeler sıralamasında genellikle en üst sıralarda sayıldığı görülmektedir.

Tablo 1. Kamuoyu Algıları Araştırma Sonuçlarında Azerbaycan²⁶

	2013		2015		2016		2017		2018		2019		2020	
	%	S.	%	S.	%	S.	%	S.	%	S.	%	S.	%	S.
Türkiye'nin dostları	28	1	37,2	1	59,3	1	71,3	1	59	1	65,3	1	65,2	1

Yukarıdaki tabloda özetlenen araştırma sonuçlarına bakıldığında Türkiye'nin dış politika iş birliği yapması gereken ülke veya ülke gruplarına ilişkin görüşlerde de kimi yıllarda Azerbaycan'ın tek başına kimi zaman ise Türk Cumhuriyetleri grubunda yer aldığı görülmektedir. Örneğin 2013 yılında Türkiye'nin daha çok iş birliği ilişkisi içerisinde olması gerektiği düşünülen ülkeler içinde Azerbaycan adı %15,1 ile üçüncü sırada verilmiş, birinci sırada ise Türk Cumhuriyetleri %17,9 oranıyla yer almıştır.²⁷ Yine aynı araştırmada Azerbaycan 2015'te %18,7 ile ikinci, 2016'da %48,5 ile birinci, 2017'de %59,0 ile birinci, 2018'de %45,5 ile birinci, 2019'da %44,5 ile birinci sırada yer alırken 2020'de ise Türk Cumhuriyetleri içerisinde %30,2 oranıyla yer almıştır.²⁸ Türk kamuoyu ile ilgili yapılan başka bir çalışmada da *başka ülkelere yönelik görüşler* ülkeler sıralamasında Azerbaycan %63 ile birinci sırada yer alırken *Türkiye'nin önemli ortakları* sıralamasında ise ABD'den sonra %21 oranıyla ikinci sırada yer almıştır.²⁹ Görüldüğü üzere Azerbaycan, Türk kamuoyunda Türk dış politikasının vazgeçilmez bir işbirliği aktörü olarak dikkate alınmaktadır. Azerbaycan kamuoyu açısından da Türkiye'ye yönelik benzer bir tutum sergilenmektedir.³⁰ Dolayısıyla burada Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik

²⁶ KHAS, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2020, Türkiye Çalışmaları Grubu, 2013, s. 18, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/tdpkaa2013-.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2015 ;2021, s. 13, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/tdpkaa2015-.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2016 ;2021, s. 12, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDPAA16.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2017 ;2021, s. 11, https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP2017-_vfinal.pdf, Erişim: 25 Mayıs 2018 ;2021, s. 11, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP2018-.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2019 ;2021, s. 27, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/CTRS-TDP2019-.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2020 ;2021, s. 26, https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/DPA2020_BASIN5%B5%1D_0.pdf, Erişim: 25 Mayıs 2021.

²⁷ KHAS, Türk Dış Politikası, 2013, s. 20.

²⁸ KHAS, Türk Dış Politikası, 2015, s. 2016 ;15, s. 2017 ;14, s. 2018 ;13, s. 2019 ;13, s. 2020 ;29, s. 28.

²⁹ GMF, Türkiye'nin Algıları Araştırması, 2015, https://www.gmfus.org/sites/default/files/TP20%Key20%Findings20%Report20%Turkce20%Final_0.pdf, Erişim: 18 Mayıs 2020, ss. 6-5.

³⁰ Samir Mardanov, "Azerbaycan'da ABD Algısı", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, V. 1, N. 2012, 1, s. 24.

kamu diplomasisinin kaynaklarını ve uygulamada hangi araç ve yöntemlerin etkili olduğunu tespit etmek önemlidir.

Kamu Diplomasisi Kaynakları (Kolaylaştırıcı Faktörler)

Her ne kadar Türkiye ve Azerbaycan hükümet ve kamuoyları arasında ciddi yakınlar bulunsun da ilişkilerin kamuoyları nazarında sürdürülebilir bir diplomasiyle yürütülmesi, bunun için de kamu diplomasisi uygulamalarının güçlü bir şekilde yapılandırılmış olması beklenmektedir. Bu durumun altında yatan, yani iki devletin ve halkların ilişkilerinin kamu diplomasisi uygulamaları özelinde geliştirilmesini sağlayan kaynaklar, iki ülke arasındaki özel durum düşünüldüğünde aynı zamanda *kolaylaştırıcı faktörler* olarak da tanımlanabilir.

a) Ortak Kültür ve Tarih

İki ülke arasındaki ilişkilerin en önemli unsuru kültürdür. Keza Türkiye ile Azerbaycan'ın bir millet iki devlet olarak görülmesinin nedeni özellikle soy, tarih, dil ve din gibi kültürel öğeler bakımından ortak değerlere sahip olmalarıdır.³¹ Bu değerler sadece yönetimlerin değil aynı zamanda iki toplumun birbirine olan bağlılığını da kuvvetlendirmektedir.

Türkiye ile Azerbaycan toplumları arasındaki kuvvetli bağın ve kültürel yakınlığın belki de en önemli unsuru *dildir*. Keza Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında zaman içerisinde birtakım farklılıklar ortaya çıkmasına rağmen ikisi de Türk dil ailesinin Oğuz grubu içerisinde yer almaktadır.³² Köroğlu'ndan Dede Korkut'a kadar ortak Türk kültürünün parçası olan birçok destan ve hikâye yüzyıllarca nesilden nesile aktarılmış ve bu eserlerde geçen kelimeler, bazı atasözü ve deyimler iki dilde de aynı kalmıştır.³³ Ayrıca tarihte iki toplumun ortak edebi değerlerinin birer temsilcisi haline gelen Fuzuli, Nizami Gencevi, Bahtiyar Vahapzade gibi önemli şair ve düşünürler bulunmaktadır.³⁴ İki toplum tarafından benimsenen bu gibi isimler, ortak Türk kültürünün yaygınlaşması, Türkçe'nin korunması ve günümüze kadar ulaşmasında önemli rol oynamışlardır.

³¹ Muharrem Ekşi, "Türkiye- Azerbaycan İlişkileri: Söylemden Reelpolitiğe", *Avrasya Etüdüleri*. V. 36, N. 2009 ,2, s. 98.

³² Talat Tekin ve Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri Giriş*, Simurg Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 145.

³³ Cevat Heyet, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, V. 1, N. 2004, 1, ss. 14-13.

³⁴ Selahattin Dündar, "Nizami Gencevi'nin Yaşam ve Sanat Analizi", *Uluslararası Sanat ve İlim Derneği*, <http://www.usid.org.tr/98/nizami-gencevinin-yasam-ve-sanat-analizi>, Erişim: 1 Haziran 2022; Sevilay Yıldırım, "Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Meselesi", *Ayın Dosyası: Azerbaycan ve Dağlık Karabağ*, Ed. Sevilay Yıldırım, YTB, 2020, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Belgeler/Azerbaycan20%ve20%Da%C9%4F1%C%4B1k20%Karaba%C9%4F.pdf>, Erişim: 3 Mayıs 2021, s. 5.

20.yy'ın ilk yıllarına gelindiğinde özellikle Mehmet Emin Resulzade ve Ahmet Ağaoğlu gibi önemli düşünür ve yazarlar iki toplumun kültürel bağının kuvvetlenmesinde etkili olmuşlardır.³⁵ Özellikle Resulzade, Türkçe'nin gelişmesini ve eğitim kurumlarında kullanılmasını istemiş ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmuştur.³⁶ 1905 Rus Devrimi ile Azerbaycan biraz da olsa özgür bir ortama kavuşmuş ve Anadolu'dan Azerbaycan'a Anadolu Türkçesini benimsetmek adına öğretmenler gönderilmiştir.³⁷ 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Resulzade tarafından alınan kararlar birlikte devlet kurumlarında Rusça kullanılmasına müsaade edilmiş olsa da Türk dili, devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir.³⁸ Fakat 1920'de Rusların Azerbaycan topraklarını işgal etmesi bu süreci baltalamış, Sovyetler Birliği 1940 yılında Kiril alfabesini zorunlu kılmıştır. Azerbaycan, bağımsızlığını tekrardan kazanana dek Türkiye ile yeteri kadar iletişime geçememiştir.³⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeniden Latin alfabesine dönme imkânı bulan Azerbaycan, resmi dilini tekrardan Türk dili olarak kabul etmiştir. Fakat Haydar Aliyev döneminde bu dilin adı Azerbaycan'da bulunan diğer etnik gruplar göz önünde bulundurularak Azerbaycan dili olarak değiştirilmiş ve bugün de bu şekilde ifade edilmektedir.⁴⁰ Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, dil ve eğitim konusunda birtakım adımlar atmıştır. Örneğin, Türkiye ile anlaşmalar ve işbirlikleri yaparak Azerbaycanlı gençlerin iyi bir eğitim alması amacı ile birçok Azerbaycanlı öğrenciye burs ve eğitim imkânı sağlanmıştır.⁴¹ Aynı zamanda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gibi önemli kamu diplomasisi kurumlarının desteğiyle Türkçe'nin Azerbaycan'da yaygınlaşmasına katkıda bulunulmuştur. Günümüzde ise, ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde ele alınacağı üzere, birçok kurum tarafından Azerbaycan'a yönelik dil ve eğitim programları bulunmaktadır. Sonuç olarak dil, iki toplumun birbirine olan yaklaşmasını hızlandıran ve ortak milli bilincin oluşmasına imkân veren en önemli kültürel unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürün bir diğer önemli bileşeni ise *dindir*. Dolayısıyla din, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel bağın oluşmasında etkili olmakta ve iki toplum

³⁵ Fuat Uçar, *Dış Türkler, Türk Dünyasının Parlayan Beş Yıldızı*, Fark Yayınları, Ankara, 2007, ss. 93-92.

³⁶ Nesiman Yagublu, *Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi*, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 2015, s. 18.

³⁷ Kamil Veli Nerimanoğlu ve Firidun Bey Köçerli, "Türk Dünyasında Devlet Dili Politikası", *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, V. 1, N. 2015, 1, s. 75.

³⁸ Nerimanoğlu ve Köçerli, "Türk Dünyasında", s. 74.

³⁹ Kadir Sancak, "Türkiye'nin Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü", *Turkish Studies*, V. 14, N. 2019, 3, s. 1690.

⁴⁰ Ceylan Tokluoğlu, "Azerbaycan", Ed. İsmail Aydıngün ve Çiğdem Balım, *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, s. 72.

⁴¹ Tokluoğlu, "Azerbaycan", ss. 86-83.

arasındaki yakınlaşmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Türkiye ile Azerbaycan nüfusunun çoğunluğu Müslüman'dır, fakat mezhepsel olarak farklılıklar bulunmaktadır.⁴² Aradaki bu mezhepsel farklılığa rağmen iki toplum ve yönetim arasında din konularında herhangi bir sorun yoktur. Hatta Azerbaycan kamuoyu üzerinde yapılan bir ankette Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik yaptığı dini faaliyetlerin kabul oranı %41 olduğu görülürken, İran'ın ve Arap ülkelerinin faaliyet kabul oranları %20'nin altındadır.⁴³ Bunun en önemli nedeni iki toplumunda birbirine olan olumlu bakış açısı iken, Azerbaycan'ın da Türkiye gibi laikliğe önem veren bir toplum olmasının göz önünde bulundurulması gereklidir.⁴⁴ Buradan, ön plana çıkan yaklaşımın mezhep farklılığı değil dini hoşgörü temelinde olduğunu değerlendirmek mümkündür.

Ortak tarih, iki ülkenin bütünleştirici unsurları arasında özel bir öneme sahiptir. İki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin temelleri yakın geçmişe dayansa da tarihi etkileşimleri 21.yüzyılın çok öncesine uzanmaktadır.⁴⁵ Nitekim 11. yüzyılda Selçuklu döneminde Azerbaycan toprakları Türkleşmeye başlamıştır. Dönemin Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan döneminde başlayan bu süreç oğlu Melikşah döneminde tamamlanmış ve bölgeye gelen Türk boyları bugünkü Azerbaycan topraklarına yerleşmiştir. Böylece Anadolu'da bulunan Türk boylarının hafızasında Azerbaycan kültürü yer edinmeye başlamıştır.⁴⁶ Safevi Devleti döneminde bölgenin Şiileştirilmesine bağlı olarak Azerbaycan topraklarından birçok bürokrat ve âlim Osmanlı topraklarına göç etmiş ve Tebrizi, Şirvani, Edebili gibi isimlerle adlandırılan bu kişiler Osmanlı kimliğinin inşa edilmesinde de önemli rol oynamışlardır.⁴⁷ Görüldüğü üzere Selçuklu döneminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki otoriteyi tam anlamıyla elde ettiği döneme kadar yaşanan gelişmeler aslında Anadolu ile Azerbaycan coğrafyasını kültürel olarak birbirine yaklaştırmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde Rus hâkimiyetine giren Azerbaycan toprakları yoğun bir asimilasyona maruz kalmış ve Rusların desteğiyle birlikte Ermeniler bölgeye planlı bir şekilde göç ettirilmiştir.⁴⁸ Buna karşılık Azerbaycan toplumunun önde

⁴² Tokluoğlu, "Azerbaycan", s. 65; Thearda, "Azerbaijan", 2015, https://www.thearda.com/internationalData/countries/Country_1_16.asp, Erişim: 26 Mart 2021.

⁴³ Sancak, "Türkiye'nin Azerbaycan Üzerindeki", s. 1693.

⁴⁴ Tokluoğlu, "Azerbaycan", s. 66.

⁴⁵ Cavid Veliyev, *Azerbaycan- Türkiye Stratejik Ortaklığı Tarihi ve Güncel Boyutlar*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2020, s. 13.

⁴⁶ Aygün Attar ve Sebahattin Şimşir, *Tarihten Günümüze Türkiye'de Yaşayan Azerbaycan Türkleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, ss. 15-14.

⁴⁷ Attar ve Şimşir, *Tarihten Günümüze*, ss. 18-15).

⁴⁸ Nuran Koltuk (Ed.), *Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan*. Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2015, s. 32.

gelen aydınları Türk milli kimliğini korumaya yönelik basım yayın, eğitim ve siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak yoğun Rus asimilasyon politikalarına maruz kalan Azerbaycan Türkleri, 1991 yılında bağımsız olana kadar Anadolu Türkleri ile yeteri kadar temasta bulunamamıştır. 28 Mayıs 1918’de bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin ilan edilmesiyle Rusların büyük tepkiyle karşılaşan Azerbaycan, Osmanlı Devleti’nden askeri yardım talep etmiştir. Bu taleple birlikte Nuri Paşa komutanlığında Kafkas İslam Ordusu harekete geçmiş ve Bakü Ermenilerden kurtarılmıştır.⁴⁹ Tüm bu yaşanan gelişmeler aslında Türkiye ile Azerbaycan toplumlarının birbirine duyduğu hassasiyeti bir kez daha tescillemiş ve iki toplumun birbirine olan bağının kopartılamayacağını kanıtlamıştır. Nitekim Atatürk’ün Sovyetlerin Azerbaycan topraklarındaki sömürgeciliğine karşı 14 Ekim 1921’de Azerbaycan’ın Ankara elçisi İbrahim Abilof’a söylediği “Azeri Türklerinin dertleri kendi dertlerimiz ve sevinçleri kendi sevinçlerimiz gibi olduğu için, onların muradlarına nail olmaları, hür ve müstakil olarak yaşamaları bizi pek ziyade sevindirir.” şeklindeki sözü bu bağı gözler önüne sermektedir.⁵⁰

b) Siyasi Değerler

Nye, bir aktörün yumuşak gücünün kaynağını oluşturan ve bu gücünü harekete geçirebileceği noktalardan birisinin siyasi değerler olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Türkiye’nin kamu diplomasisinin Azerbaycan üzerindeki tesirini ortaya koyabilmek için iki ülke arasında incelenmesi gereken bir diğer önemli unsur Azerbaycan’ın sahip olduğu siyasi değerler ve bu değerlerin Türkiye ile benzerlik gösteren yönleridir. İki ülkenin demokrasiyle uzun bir geçmişe dayanan ilişkisi, toplumlar ve yönetimler açısından önemli bir ortaklıktır.

1918 yılında Mehmet Emin Resulzade öncülüğünde kurulan ve yalnızca iki yıl ayakta kalabilen Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti için ulusal bağımsızlık ve demokrasi konusunda vazgeçilmez bir referans noktası olarak kabul edilmektedir.⁵² Elbette ki yalnızca iki yıl ayakta kalan bir cumhuriyet demokrasinin olgunlaşması için çok kısa bir süreçtir. Aynı zamanda Azerbaycan’ın yaklaşık 70 yıl boyunca Rus hâkimiyetinde kalmış olması demokrasi kültürünün ve demokrasiyi yönetecek bir mekanizmanın oluşmasını engellemiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen 1991 yılında bağımsızlığını tekrar-

⁴⁹ Marziye Mehmedli ve Muharrem Yunus Çelik, “Türk ve Rus Kaynaklarına Göre Kafkas İslam Ordusu’nun Kafkasya Harekâtına Yeni Bir Bakış”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, V. 6, N. 2020, 11, ss. 407-405.

⁵⁰ Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 254.

⁵¹ Nye, *Yumuşak Güç*, s. 32.

⁵² Köksal Şahin, “Azerbaycan’a Yönelik Demokrasi Eksenli Bir Analiz”, *Akademik Bakış Dergisi*, N. 2013, 38, ss. 11-10.

dan kazanan Azerbaycan, demokrasi konusunda hızlı ve önemli adımlar atmıştır. Örneğin, AGİT başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluşa üyelik başvurusu yapılmış, Türkiye ile olan ilişkiler hızlandırılmış ve birçok konuda olduğu gibi demokrasi konusunda da Türkiye örnek alınmıştır. Bağımsızlık ilanından kısa süre sonra bu süreçler hızlanmış ve demokrasinin güçlendirilmesi için yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Anayasanın ilk ve ikinci maddesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet hâkimiyetinin yegâne kaynağının Azerbaycan halkı olduğu ve Azerbaycan halkının kendi kaderini tayin etmek ve yönetim şeklini belirlemenin egemenlik hakkı olduğu ifade edilmiştir.⁵³ Görüldüğü üzere Türkiye'nin benimsediği siyasi değerler ile Azerbaycan'ın anayasasının ortaya koyduğu değerler birbirine çok benzemektedir. Ayrıca iki ülkenin siyasal sistemleri de lideri ön plana çıkaran sistemlerdir. Bunlara ilaveten iki ülke de çok partili ve çoğulcu siyasal hayatı tercih etmiştir. Sonuç olarak Türkiye ile Azerbaycan hem anayasal hem de siyasal sistem bakımından ortak siyasi değerleri benimseyen iki cumhuriyet olarak karşımıza çıkmaktadır. 2003 sonrası süreçte demokratikleşmede ileri adımlar atan Azerbaycan, İlham Aliyev döneminde yürürlüğe giren Azerbaycan Milli Güvenlik Strateji Belgesi ile Azerbaycan'ın demokrasi, ekonomik refah ve güvenlik konularında batı ile⁵⁴, böylece öncelikle Türkiye ile de bütünleşmesi hedeflenmiştir. 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Azerbaycan çok sayıda çok taraflı oluşuma ve örgüte katılmıştır. Türkiye'nin de uzun yıllar boyunca batıyla olan kuvvetli ilişkileri ve bu doğrultuda attığı siyasal adımlar, Azerbaycan'a büyük bir örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Azerbaycan için batıya açılan bir kapı olarak görülmektedir.⁵⁵

c. Dış Politika Yaklaşımları

İki ülke arasında benzerlik gösteren bir diğer önemli husus ise dış politika yaklaşımlarıdır. Gerek Türkiye gerekse Azerbaycan jeopolitik konumları itibarıyla adeta kuzey-güney ve doğu-batı arasında köprü görevi görmektedir.⁵⁶ Bu nedenle iki ülkede jeopolitik konumlarının avantajlarını kullanarak dış politikalarını şekillendirmektedir. Örneğin, Azerbaycan'ın bağımsızlığından bugüne kadar ki dış politika anlayışının genel hatlarına baktığımızda karşımıza üç dönem çıkmakta-

⁵³ Türk Anayasa Hukuku Sitesi, "Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası", Hz. Alesker Aleskerli, 2005, <https://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, Erişim: 28 Mart 2021.

⁵⁴ Murteza Hasanoğlu, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Güvenlik, Savunma Politikası", *Kafkassam*, 20.6.2020, <https://kafkassam.com/azerbaycan-cumhuriyetinin-guvenlik-savunma-politikasi.html>, Erişim: 6 Mart 2021.

⁵⁵ Sancak, *Dış Politikada*, s. 232.

⁵⁶ Samir Mardanov, "Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri (2003-1991)", Ed. Çağrı Erhan, *Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. 50.

dır.⁵⁷ Birinci dönemin temel özellikleri tek yönlü ve daha çok Rusya'ya yakınlığın belirgin olduğu dönemdir. İkinci dönem Türkiye ile olan ilişkilerin artırıldığı, batıyla ilişkilerde stratejik eksikliklerin bulunduğu, Rusya ve İran ile olan ilişkilerin gerginleştiği bir dönem olmuştur. Üçüncü dönem ise dış politikanın ve diplomasinin yeniden şekillendirildiği; batılı ülkeler ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerin geliştirildiği, bölgesel ve küresel kurumlarla işbirliğinin arttığı stratejik denge dönemidir. Genel olarak Azerbaycan, kendi dış politika meselelerini diplomasi ile çözüme ulaştırmayı hedefleyen, demokrasi, insan hakları, çevre, terörizm ve diğer sosyal meselelerde etkin bir diplomasi yürüten hem bölgesel hem de küresel işbirliklerine önem veren ve dâhil olan yönleri ile Türkiye'nin mevcut dış politika anlayışıyla paralellik göstermektedir. Sancak bu durumu, iki ülkenin dünyaya aynı pencereden baktığını ve yumuşak güç açısından birbirlerini etkileme noktasında iki ülkenin de büyük fırsatlara sahip olduğu şeklinde özetlemiştir.⁵⁸

Ayrıca tarihsel olarak Türkiye açısından Ermeni olayları ve sözde Ermeni soykırımı ile ilgili iddialar, Azerbaycan açısından ise Ermenilerin Azerbaycanlılara yönelik sürekli katliamları ve son olarak da Yukarı Karabağ ve işgal edilen topraklar gibi meseleler iki ülke için ortak derin bir dış politika zemini oluşturmuş, canlılığını koruyan ve her iki kamuoyunun zihninde yerleşik bir karşılıklı anlayış ortaya çıkarmıştır. Bu ortak dış politika ve anlayış zemininin ilk temelleri 1915 olayları ve 1918-1920 Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti dönemine kadar götürülebilir. Örneğin 1915 olayları ile ilgili *Basiret*, *Yeni İktisat* ve *Açık Söz* gibi Azerbaycan basınına oluşturulan gazetelerde dönemin Osmanlı hükümetinin Ermeni meselesi ile ilgili ortaya koyduğu politikaların gerekliliği ve Ermeniler ve Rusların savaş propagandası adı altında yönelttiği iddiaların birçok uyuşmazlığı olduğu sık sık dile getirilmiştir.⁵⁹ Nitekim Türkiye'ye yönelik 1915 olayları ile ilgili iddialarda Azerbaycan, uluslararası zirvelerde Türkiye'nin savunuculuğunu yapmıştır. Örneğin 24 Nisan 2014'te yapılan AB Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde dönemin Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 1915 olayları ile ilgili Türkiye'ye yönelik iddiaları ve eleştirileri karşısında İlham Aliyev "burada Türkiye yok ama ben varım" diyerek cevap vermiştir.⁶⁰ 1918 yılına gelindiğinde ise Azerbaycan toprakları Rusların desteğiyle Ermenilerin hedefi haline gelmiş, Azerbaycan Türklerine yönelik

⁵⁷ Seçil Öraz Beşikçi, "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, V. 16, N. 2016, 2, s. 238.

⁵⁸ Sancak, *Dış Politikada*, s. 236.

⁵⁹ Hasan Mert ve Vefa Kurban, "Azerbaycan Basınında 1915 Ermeni Meselesi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V. 16, N. 2016, 3, s. 188.

⁶⁰ Uğur Ergen, "Aliyev: Burada Türkiye yok ama ben varım", *Hürriyet*, 26.4.2014, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/alileyev-burada-turkiye-yok-ama-ben-varim26297725->, Erişim: 18 Mayıs 2021.

sistemli olarak yapılan katliamlar giderek artmıştır.⁶¹ Hatta tarihte *Mart Olayları* olarak adlandırılan bu olaylar 1998 yılında Haydar Aliyev'in imzaladığı kararname ile 31 Mart *Azerbaycanlıların Soykırım Günü* olarak anılmaktadır.⁶² Yapılan katliamlar üzerine Enver Paşa'nın talimatıyla kurulan ve Nuri Paşa komutasına verilen Kafkas İslam Ordusu bağımsızlığını yeni ilan etmiş olan Azerbaycan'ı Ermeni ve Bolşeviklerin saldırılarından korumuş, Bakü'yü işgalden kurtarmıştır.⁶³

Günümüze doğru gelindiğinde ise özellikle Yukarı Karabağ'a yönelik uygulanan nüfus politikaları neticesinde bölgedeki Azerbaycanlı nüfusunun yerini Ermeni nüfusu almış ve bu durum Sovyetlerin dağılışı sonrasında bölgede istikrarsız, çatışma ve katliamlarla dolu bir ortama zemin hazırlamıştır. Nitekim 1988 yılı itibarıyla tekrar başlayan Ermeni saldırıları neticesinde Malıbeyli ve Kuşçular Katliamı (10-12 Şubat 1992), Karadağlı Katliamı (17 Şubat 1992) ve Hocalı Katliamı (25-25 Şubat 1992) gerçekleşmiştir.⁶⁴ 27 Eylül 2020 tarihinde ise Azerbaycan ile Ermenistan arasında tekrar savaş patlak vermiş ve Azerbaycan kaybettiği toprakların bir kısmını tekrar kazanmıştır. İkinci Karabağ Savaşı olarak tarihe geçen bu savaşta Türkiye, BM ve NATO olmak üzere üye olduğu tüm uluslararası platformlar üzerinden uluslararası kamuoyunu harekete geçirme noktasında bir dış politika izlemiş, üst düzey diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmiş, Anadolu Ajansı (AA) ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) gibi birçok yayın kuruluşuyla ise yaşanan çatışmaların ve katliamların uluslararası kamuoyuna doğru bilgiler ışığında iletilmesi için adımlar atmıştır.⁶⁵ Sonuç olarak geçmişten günümüze kadar yaşanan bahsi geçen olaylar her iki ülkenin de dış politikasının ortak bir anlayışın ortaya çıkmış olduğunu göstermektedir.

d. Türkçü Fikriyat

İki ülke kamuoyları arasındaki ilişkilerde hem belirleyici hem de tarihsel olarak sürdürülebilirlik zemini sağlayan çok önemli bir faktör olarak Türkçü fikriyatı ayrı bir başlıkta ele almak gereklidir. Çünkü paylaşılan ve belli düzeyde ortak inşa edilen bir Türkçü fikir altyapısı, kültürden dış politika yaklaşımlarına kadar Tür-

⁶¹ Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Azerbaycan Belgelerinde Ermeni Sorunu (1920-1918)*, Yayın No: 28, Ankara, 2001, ss. 19-18.

⁶² Toğrul İsmayil, "31 Mart Soykırımı Üzerine Düşünceler", *IRS*, V. 1, N. 2018-2017 ,17, s. 32; Türksam, "31 Mart Azerbaycan Türklerine Yapılan Soykırım Günüdür", 2018, <http://turksam.org/-31mart-azerbaycan-turklerine-yapilan-soykirim-gunudur>, Erişim: 18 Mayıs 2021.

⁶³ Veliyev, *Azerbaycan- Türkiye Stratejik*, s. 14; Mustafa Eğilmez ve Nadir Yurtoğlu, "Nuri Paşa Komutasındaki Kafkas İslam Ordusunun Bakü'yü Kurtarması (15 Eylül 1918)", *II. Milletlerarası Azerbaycan- Türkiye Münasebetleri Sempozyumu Bildirileri* (14-12 Ekim 2017, Bakü), Kastamonu, 2018, ss. 90-88.

⁶⁴ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yukarı Karabağ'da 44 Günde Gelen Zafer: Türkiye- Azerbaycan Kardeşliğinin Nişanesi*, İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 21-20.

⁶⁵ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yukarı Karabağ'da*, ss. 54-46.

kiye-Azerbaycan kamuoyları arasında tarihsel zemini olan güçlü bir ortaklaştırıcı unsur olmaya devam etmektedir. Her ne kadar iki devletin resmi politikalarında ve söylemlerinde Türkçülük açıkça yer almasa da kamuoyları kesimlerinde güçlü ve tarihsel olarak hep var olmuş bu ortaklaştırıcı zemin, Türkiye'nin genel olarak Türk Dünyası ve Azerbaycan'a yönelik politikasında yumuşak bir şekilde ve kültürel temelde Türklük ortak zemininde kendini göstermeye devam etmektedir.

Türkçü fikriyat zemininde birlikte rol oynamış, fikri altyapıyı birlikte kurmuş ve Anadolu ile Azerbaycan arasındaki fikirsel bağlarda etkili olmuş birçok Azerbaycan aydını bulunmaktadır. Bunların başında Ali Bey Hüseyinzade, Mehmet Emin Resulzade ve Ağaoğlu Ahmet Bey (Ahmet Ağayev) gibi isimler gelmektedir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Rus egemenliği ve baskısı altında bulunan Azerbaycan topraklarından İstanbul'a gelen bu isimler yükselen Anadolu Türkçülüğünden etkilenmekle kalmayıp Anadolu Türkçülüğüne de önemli katkıları olmuş ve Azerbaycan devletinin fikri temellerini de atmıştır. Örneğin Hüseyinzade Ali Bey'in Ziya Gökalp'in Türkçülük ile ilgili fikirlerine büyük katkısı olduğu ve eserlerine yansıdığı dile getirilmektedir.⁶⁶ Keza Hüseyinzade, Yusuf Akçura'nın öncüsü olduğu *Türk Yurdu* dergisinin yazarlarından biri olmuş ve 1912 yılında açılan Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer almıştır.⁶⁷ Bir diğer önemli isim ise Ağaoğlu Ahmet Bey'dir. Ağaoğlu da Hüseyinzade gibi Türkçü fikriyata çeşitli faaliyetleri ile önemli katkılar sunmuş ve ilerleyen yıllarda kurulacak olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan milli fikirlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁶⁸ Yine aynı dönem İstanbul'a gelen ve fikirleriyle hem Anadolu hem de Azerbaycan Türklerinin savunuculuğunu yapan en önemli isimlerden bir diğeri Mehmet Emin Resulzade'dir. İstanbul'a geldiği gibi Türk Ocağı ve *Türk Yurdu* dergisinde Türk tarihi, dili ve edebiyatı hakkında birçok makale yazan Resulzade, özellikle Ziya Gökalp ve Ali Bey Hüseyinzade'nin Türkçülük hakkındaki fikirlerinden etkilenmiştir.⁶⁹

Örneğin, 44 günlük muharebe sonunda Aralık 2020'de elde edilen Karabağ zaferine atfen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bir Kabine toplantısı

⁶⁶ Ceylan Tokluoğlu, "Ziya Gökalp ve Türkçülük", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, V. 68, N. 2013 ,3, ss. 122-121; Mehman Ağayev, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye Azerbaycan İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 383; Büşra Ersanlı Behar, "Türkçülük Türkiye'de ve Azerbaycan'da (1990'lı yıllar)", *Avrasya Etüdleri*, V. 3, N. 1996 ,3, s. 3.

⁶⁷ Ağayev, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında*, s. 384; Attar ve Şimşir, *Tarihten Günümüze*, s. 82.

⁶⁸ Attar ve Şimşir, *Tarihten Günümüze*, s. 85; Dursun Çelik, "XIX ve XX. Yüzyıllarda Azerbaycan- Birinci Bölüm". *Bilig Dergisi*, S. 1996 ,3, s. 73.

⁶⁹ Yagublu, *Mehmet Emin Resulzade*, s. 71.

sonrasında Ahmed Cevad'ın⁷⁰ bir şiirini okuması,⁷¹ Türkiye'nin Azerbaycan kamuoyuna yönelik kamu diplomasisi dili çerçevesinde önemlidir. Ayrıca 10 Aralık 2020'de Bakü'de düzenlenen Zafer Geçidi Töreni'ne Türk askerleri ve Cumhurbaşkanı da davetli olarak katılmış, bu törende yine sembol isimlerden Bahtiyar Vahapzade'nin bir şiiri okunmuştur.⁷² Bu tür sembol isimler iki ülke kamuoyunun kültürel ve milli bilinç altyapısında ortaklık zeminini sağlayan güçlü karakterlerdir.

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Çerçevesi

a) Amaçlar

Uluslararası sistemde rekabet etmenin ve etkin bir güç olmanın bir aracı olarak kullanılan kamu diplomasisi aynı zamanda aktörler arasında işbirliğin ve uzun süreli ilişkilerin tesis edilmesi için de önemlidir. Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerini bu açıdan değerlendirdiğimizde yürütülen kamu diplomasisinin en temel amacı özellikle siyasi, kültürel, ekonomik, sosyal ve birçok farklı alanda ikili ilişkilerin sağlam temellere dayandırılarak geliştirilmesi ve bu ilişkilerin gelecekte daha iyi bir noktaya gelmesini sağlamaktır. Ayrıca Azerbaycan, Türkiye için Türk Dünyası'na açılan bir kapı olması itibariyle de önemlidir.⁷³ Bu nedenle uygulanan kamu diplomasisinin bir diğer önemli amacı Türkiye'nin Türk Dünyası'na kendini anlatmak ve Türk Dünyası'nın hem bölgesel hem de uluslararası kamuoyundaki varlığını artırarak gelecekte güçlü bir iş birliği yaratabilmeğidir.

Günümüzde iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine ulaşması ya da ülke yönetimlerinin ve kamuoylarının birbirini kardeş olarak görmesi, birkaç olay karşısında Azerbaycan kamuoyunun gösterdiği olumsuz tepkiyi engellememiştir. Keza iki ülke arasındaki ilişkiler hassas ve kırılabilir bir yapıya da sahiptir.⁷⁴ Örneğin, 2009 yılında Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan için oldukça hassasken, Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan protokollerle bir yumuşama dönemine girilmesi ve yine aynı yıl Bursa'da Türkiye ile Ermenistan arasında oynanan ulusal futbol maçında FIFA'nın isteği üzerine stadyuma Azerbaycan bayrağının

⁷⁰ 15 Aralık 1915'te Anadolu Türklerinin milli mücadelesine destek vermek amacıyla kaleme alınan Çırpınırdın Karadeniz şiirinin ve Azerbaycan ulusal marşının yazarıdır. Bkz. Nail Tan, "Azerbaycan'ın Milli Şairi Ahmed Cavad 120 Yaşında", *Türk Dili*, C. CIII, N. 2012, 729, ss. 76-70.

⁷¹ Haber Global, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Karabağ zaferine ilişkin açıklama: Askeri, diplomatik ve siyasi açıdan çok büyük anlamları var", 14.12.2020, <https://haberglobal.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-dan-karabag-zaferine-iliskin-aciklama-askeri-diplomatik-ve-siyasi-acidan-cok-buyuk-anlamlari-var82772>, Erişim: 20 Mayıs 2021.

⁷² Haberler.com, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'de okuduğu şiir, İran Dışişleri Bakanı Zarif'i rahatsız etti", 11.12.2020, <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-in-baku-de-okudugu-siir-13794081-haber/>, Erişim: 20 Mayıs 2021.

⁷³ Ekşi, "Türkiye- Azerbaycan ilişkileri", s. 107.

⁷⁴ Ekşi, "Türkiye- Azerbaycan ilişkileri", s. 105.

alınmaması Azerbaycan kamuoyunda tepkilere ve üzüntüye neden olmuştur.⁷⁵ Devletlerarası ilişkilerin doğası ve günümüzde çok taraflı politikaların yoğunluğu dikkate alındığında, her hedef ülke ve kamuoyunda olduğu gibi Azerbaycan'a uygulanan ya da uygulanacak olan kamu diplomasisinin en önemli amaçlarından birisi de bu kırılmalığı ortadan kaldırmak ve hem bölgesel hem de küresel politika-kada ortak politikalar geliştirmek için zeminini güçlendirerek sürdürmektir.

b) Uygulayıcı Kurum ve Kuruluşlar

Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisi amaçlarının gerçekleşmesinin son derece önemli olduğunu gören Türkiye'de kamu diplomasisi uygulayıcısı olarak devlet düzeyinde şu kurumların öne çıktığı görülmektedir: Asli diplomatik temsilcilik olarak T.C. Bakü Büyükelçiliğı bünyesinde Basın, Eğitim ve Din Hizmetleri müşavirlikleri hizmet vermektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı temel oluşturucu ve yürütücü kurum iken TİKA, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve TRT gibi kurum ve kuruluşlar da kamu diplomasisi uygulayan aktörlerdir. Bahsi geçen kurum ve kuruluşların yanı sıra Türk Kızılay, AA ve Türk Hava Yolları (THY) gibi önemli kuruluşlar da Türkiye'nin Azerbaycan'a uyguladığı kamu diplomasisi faaliyetlerinde yardımcı olan ve yeni boyutlar kazandıran aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Türk okulları da (Azerbaycan Bakü Türk İlkokulu, Azerbaycan Bakü Türk Anadolu Lisesi, Azerbaycan Bakü Türk Ortaokulu ve Azerbaycan Bakü Türkiye Türkçesi E. Ö. Merkezi) bu grupta sayılabilir.⁷⁶ Son tahlilde ise aslında Türk yükseköğretim kurumları ve özelde buralarda faaliyet gösteren akademisyenler ve araştırmacılar dahi bu grupta belirlenebilir.

Kamuoyları düzeyinde de yardımcı uygulayıcı oluşumları hatırlamak gereklidir. Bunlar temel olarak Türkiye'de ve Azerbaycan'da faaliyet gösteren çok sayıda STK'lar ve kimi vakıfların kurduğu Türk Dünyası Bakü Atatürk Lisesi, Türk Dünyası İktisat Fakültesi⁷⁷ gibi eğitim kurumlarıdır. Azerbaycan ile olan ilişkilere katkı sağlamak amacıyla önemli faaliyetler yürüten Türk Ocağı'nın yanı sıra Tür-

⁷⁵ Kadir Sancak, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Kamu Diplomasisinin Önemi ve Türkiye'nin Azerbaycan'da Resmi Kurumlarla Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, V. 9, N. 2018, 22, s. 303-302; Reha Yılmaz, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Son Dönem", *Bilgi Strateji*, V. 2, N. 2010, 2, ss. 29-28.

⁷⁶ MEB, "Okullar ve Diğer Kurumlar", 2021, <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=999>, Erişim: 22 Mayıs 2021.

⁷⁷ TDAV BAL, "Türk Dünyası Bakü Atatürk Lisesi", 2021, <https://www.tdabvakuaturk.com>, Erişim: 22 Mayıs 2021; TÜDİFAK, 2021, <https://tudifak.az/tr/#>, Erişim: 20 Mayıs 2021.

kiye Sanayici ve İşadamları Birliği (TÜSİAB) ve Azerbaycan Türkiye İşadamları Birliği (ATİB) gibi STK'lar da Azerbaycan'da faaliyet yürüten kuruluşlar arasında yer almaktadır.⁷⁸

c) Hedef Kitle

Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisinin hedef kitlesini üç boyutta ele almak mümkündür. Birinci boyut doğrudan Azerbaycan kamuoyu, toplumu ya da insanıdır. Sadece Azerbaycan'da yaşayan vatandaşlar değil, onların yanı sıra ülke toprakları dışında yaşayan Azerbaycanlılar ve özellikle Türkiye'de yerleşik ya da çalışma-egitim için bulunanlar da kapsama alınmaktadır. Bu boyutta Türkiye'de eğitim alan Azerbaycan uyruklu öğrenciler, yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler ve Türkiye'de ikamet edenlerle Türkiye'de diaspora kapsamında örgütlenen Azerbaycanlı STK'ların önemlidir. Örneğin, Türkiye'de bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde en çok eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler arasında Azerbaycan uyruklu öğrencilerin 2013 yılından itibaren ilk sırada yer aldığı ve her yıl sayılarının arttığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllara göre Türkiye'de eğitim gören Azerbaycan uyruklu öğrencilere ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye'de Yıllara Göre Eğitim Gören Azerbaycan Uyruklu Öğrenci Sayıları⁷⁹

Yıllar		2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020
Sayılar	E	5468	8298	9728	11508	12911	14432	15430
	K	1433	2340	2276	3370	4177	4951	5639
Toplam		6901	10638	12504	14878	17088	19383	21069

Türkiye'de bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan Azerbaycan uyruklu akademisyenlerin de en fazla sayıya sahip ilk dört ülke içerisinde yer aldığı görülmektedir. Nitekim Azerbaycan uyruklu akademisyenler sayı itibarıyla 2015'ten 2019 yılının başına kadar üçüncü sırada yer alırken 2019 ile 2021 yılları arasında dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir.⁸⁰ Aşağıdaki tabloda yıllara göre Türkiye'de görev yapan Azerbaycan uyruklu akademisyenlerin sayıları yer almaktadır.

⁷⁸ Araz Aslanlı ve Vefa Kurban, "Azerbaycan- Türkiye İlişkileri ve Sivil Toplum Kuruluşları", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, V. 3, N. 2016, 1, s. 39.

⁷⁹ YÖK, "Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu", 2021, <https://istatistik.yok.gov.tr>, Erişim: 22 Mayıs 2021.

⁸⁰ YÖK, "Uyruğa Göre Öğrenci".

Tablo 3. Türkiye’de Yıllara Göre Azerbaycan Uyruklu Öğretim Elemanlarının

Yıllar		2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021
Sayılar	E	182	167	170	165	160	156
	K	91	90	106	120	127	130
Toplam		273	257	276	285	287	286

İlgili veriler ışığında Türkiye’nin, Azerbaycan uyruklu öğrenciler ve akademisyenler için bir çekim merkezi konumunda olduğu görülmektedir. Keza kamu diplomasinin en önemli alanlarından birisinin eğitim olduğu göz önüne alındığında binlerce Azerbaycanlı öğrenci ve akademisyenin Türk kültürünü, dilini ve yaşam tarzını daha yakından tanıma fırsatı bulduğu ve aynı zamanda iki kamunun karşılıklı kültürel ilişkilerini ve sivil diyalogunu arttırması noktasında bir zemin oluşturduğu söylenebilir. Bu noktada Türkiye’den Azerbaycan’a, Azerbaycan’dan Türkiye’ye eğitim görmek için giden öğrenci sayıları ve Türkiye’de ikamet izni ile bulunan Azerbaycan uyruklu vatandaşların sayıları da son derece önemlidir. Örneğin 2000-2020 yılları arasında Azerbaycan devlet ve vakıf üniversitelerinde eğitim gören toplam 60.905 yabancı uyruklu öğrencinin 33.955’inin Türkiye uyruklu olduğu ve Türkiye’nin her öğretim yılında birinci sırada yer aldığı görülmektedir.⁸¹ 2000-2021 yılları arasında Azerbaycan’dan diğer ülkelerin yükseköğretim kurumlarına eğitim görmek için giden toplam 27.943 öğrenciden 10.645’inin Türkiye’yi tercih ettiği ve Türkiye’nin her yıl birinci ülke konumunda olduğu görülmektedir.⁸² Nitekim Türkiye’de Öğrenci İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar sıralamasında birinci sırada Azerbaycan yer almaktadır.⁸³

Azerbaycan 50 ülkede yaşayan ve çeşitli düzeylerde oluşturulmuş 564 STK şeklinde diaspora örgütlenmesini özellikle önemsemektedir. Bunların içinde en fazla STK 98 adet olmak üzere Türkiye’de bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’ye il bazında bakıldığında ise 32 STK ile İstanbul birinci, 15 STK ile Ankara ikinci ve 7 STK ile İzmir üçüncü sırada yer almaktadır. Hatta Türkiye’de gayri resmi rakamlara göre Azerbaycan’ın diaspora olarak gördüğü dört buçuk milyon

⁸¹ The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, "Education, science and culture", 2021, <https://www.stat.gov.az/source/education/?lang=en>, Erişim: 22 Mayıs 2021.

⁸² The State Statistical Committee, "Education, science and culture", 2021.

⁸³ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, *2013 Türkiye Göç Raporu*, GiGM Yayınları, Ankara, 2015, s. 52, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2013_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2014 ; *2021 Türkiye Göç Raporu*, GiGM Yayınları, Ankara, 2016, s. 51, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2014_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2015 ; *2021 Türkiye Göç Raporu*, GiGM Yayınları, Ankara, 2016, s. 50, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2015_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2016 ; *2021 Türkiye Göç Raporu*, GiGM Yayınları, Ankara, 2017, s. 43, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yillik_goc_raporu_haziran.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2021.

Azerbaycanlının yaşadığı ifade edilmektedir.⁸⁴ Dolayısıyla karşılıklı kültürel ilişkilerin gelişmesi ve sivil diyalogun artması noktasında son derece önem arz eden Azerbaycan diasporası, Türkiye'nin hedef kitlesini genişleten ve uygulanan kamu diplomasisine katkı sunan bir unsurdur.

Azerbaycan'a Yönelik Kamu Diplomasisi Uygulamaları ve Sonuçları

Uluslararası sistemde aktörlerin yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri ile rekabet etmek ve bu amaçla yürütülen tüm kamu diplomasisi faaliyetlerini koordine edebilmek adına yeni bir yapılanmayla kurulan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı kültür, tarih ve medya unsurlarının birbiriyle harmanlandığı bir kamu diplomasisi modeli ile geleceğe yönelik projelerin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Örneğin, İletişim Başkanlığı ile Azerbaycan Kültür Bakanlığı arasında Yukarı Karabağ'ın işgalden kurtarılması sürecinde sadece askeri veya siyasi olarak değil, iletişim ve medya alanında da güçlü bir işbirliği yapılması planlanmış, bu kapsamda Başkanlık tarafından Türkiye ile Azerbaycan kardeşliğinin nişanesi olarak ifade edilen Karabağ'da 44 Günde Gelen Zafer başlıklı eser Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak üç dilde uluslararası kamuoyuna sunulmuştur.⁸⁵ Aynı zamanda bu zafer ve geçmişte yaşanan Hocalı Katliamı gibi tarihi olayların ortak dizi ve film projelerle gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyuna ulaştırılması hedeflenmiştir. Diğer bir örnek olarak ise Aralık 2020'de Türkiye ile Azerbaycan arasında Medya Alanında Stratejik İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı imzalanmış, ortak bir medya platformunun kurulması hedeflenmiştir.⁸⁶ Bu girişim, uluslararası kamuoyunda her iki ülkeye yönelik yapılan algı operasyonlarına karşı ortak hareket etme ve politikalar geliştirme noktasında önemli bir fırsat sunabilir. Tüm bunlar dikkate alındığında İletişim Başkanlığı tarafından verilen mesajlar, yayınlanan eserler ve planlanan projeler Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisi gücünü ve potansiyelini artıran önemli gelişmelerdir.

Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisi faaliyetinde bulunan kuruluşların başında TİKA gelmektedir. Soğuk Savaş'ın ardından bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'nin siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınma süreçlerine destek vermek ve ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla kurulan TİKA'nın yurt dışında ofis açtığı ilk ülkelerden birisi Azerbaycan'dır. İki ülke arasında imzalanan Teknik İşbirliği Pro-

⁸⁴ AC DiDK, "Republic of Turkey", 2021, <https://diasporamap.com/en/country/235>, Erişim: 23 Mayıs 2021.

⁸⁵ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yukarı Karabağ'da*.

⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Türkiye ile Azerbaycan Ortak Medya Platformu için imzalar yarın atılıyor", 2020, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/duyurular/detay/turkiye-ile-azerbaycan-ortak-medya-platformu-icin-imzalar-yarin-atiliyor>, Erişim: 25 Mayıs 2021.

tokolü çerçevesinde açılan TİKA Bakü Program Koordinasyon Ofisi 1994 yılında ilk faaliyetlerine başlamıştır.⁸⁷ 1994 ile 2020 yılları arasında TİKA tarafından Azerbaycan'da desteklenen projelerin ve faaliyetlerin sayısı 1200'ü geçmiştir. Söz konusu proje ve faaliyetler ile eğitim verilen Azerbaycanlı personel sayısı ise 6000 civarındadır.⁸⁸ TİKA, belirli stratejik önceliklere göre yürüttüğü proje ve faaliyetler kapsamında Azerbaycan'da araştırma ve eğitim ağlarının geliştirilmesinden kültür ve gençlik merkezleri açılışlarına, Yukarı Karabağ bölgesinde yaralanan askerlerin tedavi altına alınmasından Azerbaycan devlet noter arşivlerinin yenilenmesine kadar birçok farklı alanda destek faaliyeti gerçekleştirmektedir.⁸⁹ Faaliyet alanı bakımından oldukça kapsamlı projeler yürüten TİKA, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik yürüttüğü dış politikaya kamu diplomasisi bağlamında büyük katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin dünyanın dört bir yanına olduğu gibi Azerbaycan'a yönelik yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinin kültürel uygulayıcılarından bir diğeri ise YEE'dir. YEE Türk dilini, tarihini ve kültürünü anlatmak, iki ülke arasındaki tarihi ve kültürel bağları kuvvetlendirmek amacıyla dil kurslarından bilimsel toplantılara, panellerden sergilere, konserlerden film gösterimlerine kadar çok geniş bir alanda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerini enstitüye bağlı 2013 yılında açılan Bakü kültür merkezi ve Türkoloji bölümleriyle yürütmektedir. Böylelikle Azerbaycan toplumunun ve özellikle gençlerin Türkiye Türkçesi'ne ve kültürüne olan ilgisinin artırılması hedeflenmektedir. Nitekim Türkiye Türkçesi öğrenimine ve Türkiye'de eğitim almaya en büyük ilgi gösteren Azerbaycanlı gençlerdir. Örneğin, enstitünün Ocak 2015'te düzenlendiği Türkçe Yeterlilik Sınavı'na katılan 400 adaydan 233'ü, Ocak 2017'de 760 adaydan 386'sı ve Ocak 2018'de ise 1262 adaydan 615'si Azerbaycanlıdır.⁹⁰ Tüm bunların yanında YEE'nin son

⁸⁷ TİKA Özel Sayı, *Bir Millet İki Devlet*, 2012, s. 101, <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bb-az2012.pdf>, Erişim: 4 Nisan 2021.

⁸⁸ TİKA, "Azerbaycan'da 1200'den Fazla Projeyi Hayata Geçirdi", 16.08.2021, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_azerbaycan_da_1200_den_fazla_projeyi_hayata_gecirdi65051-, Erişim: 13 Aralık 2021.

⁸⁹ TİKA, "Azerbaycan'da Şeki Gençlik Merkezi İlk Mezunlarını Verdi", 10.7.2015, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/azerbaycan_da_seki_genclik_merkezi_ilk_mezunlarini_verdi18043-, Erişim: 5 Mayıs 2021; TİKA, "İKA Desteğiyle Azerbaycan Noter Arşivi Kuruldu", 6.4.2019, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_destegiyle_azerbaycan_noter_arsivi_kuruldu50675-, Erişim: 5 Mayıs 2019; TİKA, "Dost ve Kardeş Ülke Azerbaycan'a TİKA'dan İlk Yardım Desteği", 3.10.2020, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/dost_ve_kardes_ulke_azerbaycan27%a_tika27%dan_ilk_yardim_destegi59262-, Erişim: 1 Haziran 2022; Kırım Haber Ajansı, "TİKA'dan Bakülü gençlere kişisel gelişim ve değerler eğitimi projesi", 27.2.2019, <https://qha.com.tr/haberler/tika-dan-bakulu-genclere-kisisel-gelisim-ve-degerler-egitimi-projesi/6413/>, Erişim: 13 Ocak 2020.

⁹⁰ Anadolu Ajansı, "Türkçeye en büyük ilgi Azerbaycan'dan", 17.1.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkceye-en-buyuk-ilgi-azerbaycandan/83223>, Erişim: 10 Nisan 2021; Meltem Bulur, "YEE'nin Türkçe Yeterlilik Sınavı'na yoğun ilgi", Anadolu Ajansı, 10.1.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yeenin-turkce-yeterlilik-sinavina-yogun-ilgi/1027085>, Erişim: 10 Nisan 2021.

yıllarda Azerbaycan'da gerçekleştirdiği ya da Azerbaycan konulu birçok kültürel faaliyet bulunmaktadır.⁹¹

Azerbaycan'a yönelik uygulanan kamu diplomasisinin en önemli kurumlarından bir diğeri YTB'dir. YTB, Azerbaycan toplumu ile Türkiye'de eğitim gören Azerbaycanlı öğrenciler ile olan ilişkileri, sistemli bir şekilde yürütmek ve koordine etmek amacıyla özellikle eğitim alanında önemli çalışmalara ve projelere imza atmaktadır. Bunların başında Türkiye Bursları gelmektedir. Nitekim 1992 ile 2019 yılının sonuna kadar çoğunluğu Türk Cumhuriyetlerinden olan ortalama 73.000 öğrenciye burs sağlanmış ve her yıl 100.000'in üzerinde başvuru alan bu burs programına en çok başvuru yapan ve yararlanan ülkelerin başında Azerbaycan gelmektedir.⁹² Ayrıca YTB, Azerbaycan'a yönelik son yıllarda eğitim ve diaspora alanlarında bürokratların, akademisyenlerin, öğrencilerin ve iş adamlarının dahil olduğu birçok toplantı ve eğitim programı düzenlemiş, projeler gerçekleştirmiştir.⁹³ Örneğin, Azerbaycan Diasporadan Sorumlu Devlet Komitesi ile diaspora işbirliği protokolü imzalanmış, her iki diasporanın göçmen ve yabancı karşılığı konularında ve Ermeni lobisinin sözde soykırımları ile ilgili iddialarına karşı ortak bir politika geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁹⁴ YTB, uyguladığı projeler kapsamında özellikle eğitim ve diaspora aracılığıyla hem Azerbaycan hem de diğer soydaş toplumlarla olan işbirliğinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Dünyanın dört bir yanına farklı dillerde yayın yapan ve milyonlarca izleyici kitlesine ulaşan TRT, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisinin temel medya ayağını oluşturmaktadır. Keza Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi'nin birbirine olan yakınlığı temel alınarak Türkiye'de yayın yapan bütün televizyon kanalları ve radyo yayınları Azerbaycan'da da yakından takip edilebilmektedir.⁹⁵ Bundan hareketle TRT, iki ülke arasındaki kardeşliğin pekiştirilmesi ve Azerbaycan kamuoyuna Türkiye'yi doğru bir şekilde anlatmak amacıyla yurt

⁹¹ Yunus Emre Enstitüsü, *2015 Faaliyet Raporu*, ss. 118 ,162, https://baku.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2015_yili_faaliyet_raporu.pdf, Erişim: 10 Nisan 2018 ;2021 *Faaliyet Raporu*, ss. 39 ,33-32, https://baku.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_02_db_16072020.pdf, Erişim: 10 Nisan 2019 ;2021 *Faaliyet Raporu*, ss. ,49-48 54, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v31122020_2.pdf, Erişim: 20 Şubat 2021.

⁹² Sancak, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde", s. 312.

⁹³ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, *İdare Faaliyet Raporu 2017*, ss. 67-66, https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/documents/2017_FAAL_YET_RAPORU_Digital.pdf, Erişim: 10 Nisan 2021; *İdare Faaliyet Raporu 2018*, s. 61-60, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari>, Erişim: 10 Nisan 2021; *Faaliyet Raporu 2020*, ss. 31-30, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/20%2020FAALI%CC87%YET20%RAPORU-6046114fcd034.pdf>, 10 Nisan 2021.

⁹⁴ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, "Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan Diaspora Alanında İşbirliğine Gitti", 2018, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-azerbaycan-ve-kazakistan-diaspora-alaninda-isbirligine-gitti>, Erişim: 25 Mayıs 2021.

⁹⁵ Sancak, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde", s. 308.

dışındaki üçüncü ofisini 2000 yılında Bakü’de açmıştır. Geçtiğimiz yıllarda ise TRT ile Azerbaycan devlet televizyonu olan AZTV ile çeşitli protokoller ve anlaşmalar imzalanmış, karşılıklı personel eğitimleri gerçekleştirilmiştir.⁹⁶ TRT bünyesinde 2009 yılında yayın yapmaya başlayan TRT Avaz doğrudan Azerbaycan Türkçesi’yle yayınlar yapmanın yanı sıra diğer dil ve lehçelerde yapılan programlarda Türkçe altyazı kullanarak Türkçe’nin öğretilmesi ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Nitekim 2019 yılında sadece Azerbaycan için değil tüm Türk Konseyi üyesi ülkelerin devlet kanallarıyla işbirliği kurularak TÜRKSOY’un yayın sponsoru olmuştur.⁹⁷ Sonuç olarak TRT, yaptığı yayınlar ve kurumsal işbirlikleri sayesinde Azerbaycan üzerinde etkili faaliyetlerde bulunan Türkiye’nin en önemli kamu diplomasisi araçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’nin kamu diplomasisinin medya boyutunun önemli bir aktörü olarak görülen AA’nın Azerbaycan’a yönelik faaliyetlerine baktığımızda ise ilk olarak AA öncülüğünde 1992 yılında Ankara’da kurulan Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA) karşımıza çıkmaktadır. TKA aracılığıyla Türk Dünyası hakkında çıkan haberlerin ilk elden, doğru ve tarafsız olarak uluslararası kamuoyuna aktarılması, birliğe dâhil olan haber ajansları arasında habercilik ve teknik konularda karşılıklı bir işbirliği zemininin oluşturulması ve eğitim imkânlarının verilmesi hedeflenmiştir.⁹⁸ Bu birlik aracılığıyla AA, TKA’nın en etkili üyelerinden olan Azerbaycan Devlet Haber Ajansı (AZERTAC) ile ikili anlaşmalar yapmış, herhangi bir ücret olmaksızın karşılıklı haber değişimi yapılması ve iki ajans arasında eğitim amaçlı personel değişimleri için adımlar atmıştır.⁹⁹ Örneğin 2015 yılında birçok AZERTAC çalışanına AA’da eğitim verilmesi konusunda işbirliği antlaşması yapılmıştır.¹⁰⁰ Bir diğer örnek ise, AA ve TKA işbirliğiyle Savunma Muhabirliği ve Kriz Bölgelerinde Habercilik Eğitimi kapsamında 9 Kasım 2020’de toplamda 48 Azerbaycanlı gazeteciye eğitim verilmesidir.¹⁰¹

Türk Kızılay’ı ise 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında patlak veren Yukarı Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında Azerbaycan’a insani

⁹⁶ Sancak, “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde”, s. 309.

⁹⁷ TRT Avaz, “Hakkımızda”, 2021, <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda>, Erişim: 17 Şubat 2021.

⁹⁸ TKAWEB, “Hakkında”, 2021, http://tkaweb.org/?page_id=897, Erişim: 24 Mayıs 2021.

⁹⁹ Hilmi Bengi, “Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı’nın Özgün Kurumsal Yapısı (2011-1920)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, V. 13, N. 2012 ,50, s. 104.

¹⁰⁰ Anadolu Ajansı, “AA ile AZERTAC işbirliğini büyütüyor”, 19.5.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-ile-azertac-isbirligini-buyutuyor/45801>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹⁰¹ Mehmet Tosun, “TİKA ve AA iş birliğinde ‘Savunma Muhabirliği ve Kriz Bölgelerinde Habercilik Eğitimi’ başladı”, Anadolu Ajansı, 9.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/tika-ve-aa-is-birliginde-savunma-muhabirligi-ve-kriz-bolgelerinde-habercilik-egitimi-basladi/2037196>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

yardım şeklinde sağlık ve gıda yardımında bulunmuştur.¹⁰² Aynı zamanda Azerbaycan'a İnsani Yardım adıyla bağış kampanyası başlatılmış ve Türkiye'den cephe bölgesine sağlık uzmanları ve doktorlar gönderilmiştir. Nitekim savaşın patlak verdiği tarihten itibaren Kızılay bölgede savaştan etkilenen 230.000 Azerbaycanlıya ulaşılmış, gıda ve sağlık başta olmak üzere çeşitli malzeme yardımları sağlamıştır.¹⁰³

THY, 25 Mart 1991'de Bakü'ye seferlerini başlatmıştır.¹⁰⁴ 1992'de ise THY'nin destekleriyle birlikte yerli yabancı birçok firmanın temsilcileri ile içlerinde Azerbaycan'ında bulunduğu toplamda 5 ülkeye (Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan) pazar araştırması için ziyaretlerde bulunulmuştur.¹⁰⁵ Böylelikle Azerbaycan ve diğer Türk cumhuriyetlerinin uluslararası çevreye açılması için Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması hedeflenmiştir. Belli dönemlerde yapılan ikili anlaşmalar ve ortaklıklar ile de Azerbaycan'a yönelik sefer sayıları artırılmıştır. Örneğin 29 Mart 2015 tarihinde Azerbaycan Hava Yolları ve THY, Kod Paylaşımı Anlaşması imzalamıştır.¹⁰⁶ Bu anlaşma ile iki ülkenin ticari konularda kazanım sağlamasının yanı sıra iki toplumun seyahat imkânlarının artırılması hedeflenmektedir.

Öte yandan Azerbaycan ile karşılıklı işbirliğini geliştirmek, özellikle kültür ve bilim alanlarında önce Türk Dünyasına sonra tüm dünyaya faydalı genç nesiller yetiştirmek amacıyla Azerbaycan'da kurulan Türk devlet ve vakıf okulları, Türkiye'nin kamu diplomasisine katkı sunan önemli okullardır. Türk okulları sayesinde bahsi geçen okullardan mezun olan Azerbaycanlı öğrencilerin üniversite tercihlerinde Türkiye'de bulunan üniversiteleri daha çok tercih ettiği görülmektedir. Örneğin son 5 yıl içerisinde Bakü Türk Anadolu Lisesi'nden mezun olan 372 öğrencinin 122'si Türkiye Burslusu olmak üzere çoğu Türkiye'de bulunan üniversitelere yerleşmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca 103 yıl önce Türk Ocağı'nın Bakü şubesi olarak açtığı Azerbaycan Türk Ocağı 2019 yılında tekrar faaliyete açılmıştır.¹⁰⁸ Nitekim çok geçmeden hem Türk Ocakları merkezi hem de Azerbaycan Türk Ocağı tara-

¹⁰² Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yukarı Karabağ'da*, ss. 65-64.

¹⁰³ TRT Haber, "Türk Kızılay Azerbaycan'da 5 bin aileye gıda yardımı ulaştıracak", 21.4.2021, <https://www.trthaber.com/haber/guncel/turk-kizilay-azerbaycanda-5-bin-aileye-gida-yardimi-ulasitiracak574718-.html>, Erişim: 1 Mayıs 2021.

¹⁰⁴ Orçun Selçuk, "Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları", Ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, s. 333.

¹⁰⁵ Selçuk, "Bir Yumuşak Güç", ss. 334-333.

¹⁰⁶ Airporthaber, "THY ile Azerbaycan Hava Yolları Anlaştı", 2015, <https://www.airporthaber.com/thy-haberleri/thy-ile-azerbaycan-havayollari-anlasti.html>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹⁰⁷ MEB, "Azerbaycan Bakü Türk Anadolu Lisesi", 2021, https://bta.meb.k12.tr/909513/49/999/okulumuz_hakkinda.html, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹⁰⁸ Ruslan Rehimov, "Azerbaycan'da Türk Ocağı faaliyete başladı", Anadolu Ajansı, 21.9.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanda-turk-ocagi-faaliyete-basladi-1590343>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

findan birçok toplantı ve resmi ziyaretin yanı sıra çeşitli yardım kampanyaları düzenlenmeye başlamıştır.¹⁰⁹

Türkiye ile Azerbaycan kamuoyları düzeyinde yardımcı ve uygulayıcı rolünü üstlenen Türkiye ve Azerbaycan'da faaliyet yürüten STK'ların da azımsanmayacak düzeyde önemli kamuoyu bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirdikleri görülmektedir. Azerbaycan Kültür Derneği, TADİV ve TADEF gibi bazı önemli STK'lar 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'da başlattığı saldırıların ardından ortak bildiri yayınlamışlardır.¹¹⁰ Bir diğer örnek olarak, Türkiye'de en etkili Azerbaycanlı STK'lardan olan Azerbaycan Kültür Derneği 23 Nisan 2016'da Ermenilerin gerçekleştirdiği katliamlarla ilgili bir panel düzenlemiş, yaşanan olayların uluslararası hukuki boyutlarına değinilerek uluslararası kamuoyuna mesajlar verilmiştir.¹¹¹ TADİV, YEE ve YTB işbirliği ile birçok defa panel ve kurultay düzenlenmiş, kurultaylara katılan akademisyenler Türk dilinin önemine vurgu yapmışlardır.¹¹² 23 Ocak 2020'de Bakü'de YEE ile TADİV işbirliği ile Büyük Türk Dili Kurultayı düzenlenmiş, kurultaya katılan 120 bilim insanı Türk dilinin önce Türk Dünyası daha sonra dünyaya tanıtılması ve yaygınlaştırılması konusundamesajlarvermiştir.¹¹³

Kamu diplomasisi uygulama sonuçlarını kısa vadede ölçmek pek mümkün olmamakla birlikte, Azerbaycan'dan Türkiye'nin doksanlardan beri gerçekleştirdiği uygulamalara ve yoğunlaşan ilgisine son yıllarda ciddi karşılık ve destek verildiği görülmektedir. Sözde Ermeni soykırımı iddiaları ile ilgili 24 Nisan 2017'de Bakü'de bir konferans düzenlemiş, uluslararası kamuoyuna ortak mesajlar verilmiştir.¹¹⁴ 5 Mart 2018'de ABD Kaliforniya eyalet senatosunda Yukarı Karabağ ile ilgili yapılan özel bir oturumda senatörler tarafından sözde Ermeni soykırımı gündeme getirildiğinde senatörlere Azerbaycanlı katılımcılar tarafından Hocalı Katliamı hatırlatılarak tepki gösterilmiştir.¹¹⁵ Yine son dönemlerde ABD Başkanı

¹⁰⁹ Türk Ocakları, "Türk Ocakları Türk Eli Yardım Kampanyası Azerbaycan Basınında", 31.1.2020, <https://www.turkocaklari.org.tr/sube/baku-azerbaycan/turk-ocaklari-turk-eli-yardim-kampanyasi-azerbaycan-basininda10130->, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹¹⁰ Gazetevatan, "Türkiye'deki Azerbaycan STK'larından ortak bildiri", 27.9.2020, <http://www.gazetevatan.com/turkiye-deki-azerbaycan-stk-larindan-ortak-bildiri-1344700-gundem/>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹¹¹ Azerbaycan Kültür Derneği, "Ermeni Cinayetleri Konulu Panel Yapıldı", 2016, <http://www.azerbaycankulder.org/Default.aspx>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹¹² TADİV, "Hakkımızda", 2021, <http://www.tadiv.org/hakkimizda.php>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹¹³ TADİV, "14. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bakü'de başladı", 23.1.2020, <http://tadiv.org/haberler/14-uluslararasi-buyuk-turk-dili-kurultayi-bakude-basladi7292-.html>, Erişim: 24 Mayıs 2021.

¹¹⁴ Haberler.com, "Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları Azerbaycan'da Ele Alındı", 24.4.2017, <https://www.haberler.com/sozde-ermeni-soykirimi-iddialari-azerbaycan-da-ele-9537266-haber/>, Erişim: 16 Mart 2021.

¹¹⁵ TRT Avaz, "Azerbaycanlı Türklere ABD'li senatörlere sert tepki", 5.3.2018, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryayadan/azerbaycanli-turklerden-abdl-senatorlere-sert-tepki/5a9d144101a30a1a286bb135>, Erişim: 24 Mayıs

Joe Biden'ın 24 Nisan 1915 olaylarını soykırım olarak değerlendirmesi üzerine Azerbaycan'da bulunan birçok STK, her daim Türkiye'nin yanında olduklarına ve Biden'ın tutumuna şiddetle karşı çıktıklarına dair ortak bir bildiri yayınlamışlar ve açıklamalarda bulunmuşlardır.¹¹⁶ Hatta Azerbaycan-Japonya Dostluk Merkezi sözde iddialar üzerine Japonya hükümeti ve parlamentosuna yönelik Türkiye'nin yanında olduklarına dair açıklamalarda bulunmuştur.¹¹⁷ Tüm bu örneklerden anlaşılacağı üzere Azerbaycan kamuoyu, Türk dış politikasının tezlerini ve söylemlerini dünyanın farklı yerlerinde dile getirmekte ve Türkiye'nin savunuculuğunu yapmaktadır.

Kasım 2020'de Azerbaycan Sosyal Araştırma Merkezi'nin Azerbaycan kamuoyu üzerinde yaptığı bir araştırmada "Azerbaycan Devlet bayrağından başka hangi devlet bayrağına sempati duyuyorsunuz?" sorusuna, araştırmaya katılanların %95,1'nin Türkiye bayrağı şeklinde cevap verdiği görülmektedir.¹¹⁸ Yine aynı kurumun yayınladığı diğer bir raporda ise "Karabağ'da muharebe başladığı takdirde Türk ordusunun Azerbaycan'a destek vereceğine inanıyor musun?" sorusuna, araştırmaya katılanların %94,9'u Türkiye'nin destek vereceği şeklinde cevap vermiştir.¹¹⁹ Azerbaycanlıların büyük oranda Türkiye'ye hem devlet hem de kamuoyu düzeyinde duyduğu güven ve verdiği desteği gösteren bu araştırma sonuçları da, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik faaliyetlerinin olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Sonuç

Başta soy, kültür, tarih, dil ve din bakımından birçok benzerliğin ve ortak değerlerin paylaşıldığı Azerbaycan, zaman geçtikçe Türkiye'nin bölgede ve uluslararası sistemde diplomatik ilişkileri bağlamında vazgeçilmez bir aktör konumuna gelmiştir. Bu nedenle Türkiye, Azerbaycan ile bağlarını kuvvetlendirmek ve daha sağlam ilişkiler kurmak için yumuşak gücünü harekete geçirerek çeşitli kurumları aracı-

2021.

¹¹⁶ TRT Avaz, "Azerbaycan'da siyasi partiler, ABD Başkanı Biden'ın 1915 olaylarıyla ilgili açıklamasını kınadı", 25.4.2021, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/azerbaycanda-siyasi-partiler-abd-baskani-bidenin-1915-olaylariyla-ilgili-acik/6085031101a30a2078a75d25>, Erişim: 25 Mayıs 2021; International News.az, "Azerbaijani NGOs slam Biden's wrong position on so-called Armenian genocide", 26.4.2021, <https://www.news.az/news/azerbaijani-ngos-slam-bidens-wrong-position-on-so-called-armenian-genocide>, Erişim: 25 Mayıs 2021.

¹¹⁷ Apa, "Azerbaijan-Japan Friendship Center issued statement on so-called Armenian genocide", 24.4.2021, <https://apa.az/en/xeber/diaspora/Azerbaijan-Japan-Friendship-Center-issued-statement-on-so-called-Armenian-genocide347686->, Erişim: 25 Mayıs 2021.

¹¹⁸ Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi, *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağına Münasibət İctimai Rəydə, Hesabat*, Bakı, 2020, s. 10, <https://stm.az/storage/common/1620818273.f05aa-bayraq.pdf>, Erişim: 16 Mayıs 2021.

¹¹⁹ Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi, *Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ Münaqişəsi Vətən Müharibəsindən Əvvəl və Sonra, Analitik Hesabat*, Bakı, 2020, s. 24, <https://stm.az/uploads/be9b-5qarabag.pdf>, Erişim: 16 Mayıs 2021.

lığıyla kamu diplomasisini güçlendirmektedir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren Azerbaycan hedef kitlelerine yönelik çeşitli düzeylerde kamu diplomasisi uygulamalarına başlamıştır. Siyasi, askeri, ekonomik ve diplomatik işbirliğine dayalı anlaşmalar, kültürel faaliyetler ve diğer ortaklıklar sayesinde mevcut ilişkilerin hacmi artmış ve bu hacmi karşılayacak yeni adımların atılması bir zorunluluk ve ihtiyaç haline gelmiştir. Aynı zamanda artan ilişkiler neticesinde Türkiye'nin özellikle eğitim, ticaret ve ekonomi konularında Azerbaycanlı vatandaşların tercih ettiği bir ülke konumuna gelmesi, bu ihtiyacı daha da artırmıştır. Dolayısıyla Türkiye hem kamuoyu hassasiyetlerini hem de derinleşen ilişkileri dikkate alarak Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisini yoğunlaştırmakta ve çeşitlendirmektedir.

Farklı devletler bünyesinde yer alan akraba topluluklar arasındaki ilişkilerin sürdürülebilirliği için de en etkili ve işlevsel diplomatik faaliyetler, kamu diplomasisi çerçevesinde uygulanabilmektedir. Türkiye ve Azerbaycan gibi iki toplum ve ülke arasında soy, tarih, dil ve din gibi kültürel öğeler bakımından ortak değerler, Selçuklu döneminden Safevi dönemine, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti ve ilk Azerbaycan Cumhuriyeti'ne kadar Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin birbirleriyle olan etkileşimleri; halk egemenliği ve demokrasi konusunda atılan benzer adımlar, bölgesel ve küresel ilişkilere önem veren diplomasi yaklaşımları, Ermeni meselesi ile ilgili ortak dış politika zemini ve bağımsızlıklarının tarihsel temelinde yer alan ortak Türkçü fikriyat gibi kolaylaştırıcı faktörler bulunmaktadır. Bu kolaylaştırıcı faktörler bir yandan zaten karşılıklı mevcut olumlu algılar olduğu düşüncesiyle kamu diplomasisi uygulamalarına ağırlık vermeye gerek yokmuş gibi düşünülmesine neden olabilir. Ancak çalışmada ele alınan Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarının ortaya çıkardığı olumlu sonuçlar, Azerbaycan kamuoyunun Türkiye algısının sürdürülebilirliği açısından bu gibi uygulamaların gerekliliği ve önemini ortaya koymaktadır.

Her iki tarafın bağımsız ve farklı dış politika ve diplomasi yönlerini takip ettikleri, Azerbaycan'ın son bağımsızlık ilanının üstünden henüz 30 yıllık bir süre geçmesi ve ülkenin dış politika çevresinin yıldan yıla çeşitlendiği ve güçlendiği, Azerbaycan'dan Türkiye'ye sürdürülebilirliği çok önemli olan iki ülke arasındaki enerji ticareti, Azerbaycan'ın batıya açılan rotasında Türkiye'nin önemli bir partner ülke olarak yer alması ve Azerbaycan'ın Türkiye'nin Avrasya'ya yönelik siyasetinde önemli bir partner ülke olması gibi nedenler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik kamu diplomasisinin sistemli ve sürdürülebilir şekilde ve geliştirilerek uygulanmasının önemi anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- AC DİDK, "Republic of Turkey", 2021, <https://diasporamap.com/en/country/235>, Erişim: 23 Mayıs 2021.
- Ağayev, Mehman, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye Azerbaycan İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Airporthaber, "THY ile Azerbaycan Hava Yolları Anlaştı", 2015, <https://www.airporthaber.com/thy-haberleri/thy-ile-azerbaycan-havayollari-anlasti.html>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Anadolu Ajansı, "AA ile AZERTAC işbirliğini büyütüyor", 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-ile-azertac-isbirligini-buyutuyor/4580124>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, "Türkçeye en büyük ilgi Azerbaycan'dan", 17.1.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkceye-en-buyuk- ilgi-azerbaycandan/83223>, Erişim: 10 Nisan 2021.
- Apa, "Azerbaijan-Japan Friendship Center issued statement on so-called Armenian genocide", 24.4.2021, <https://apa.az/en/xeber/diaspora/Azerbaijan-Japan-Friendship-Center-issued-statement-on-so-called-Armenian-genocide-347686>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- Aslanlı, Araz ve Kurban, Vefa, "Azerbaycan- Türkiye İlişkileri ve Sivil Toplum Kuruluşları", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, V. 3, N. 1, 2016, ss. 31-43.
- Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Attar, Aygün ve Şimşir, Sebahattin, *Tarihten Günümüze Türkiye'de Yaşayan Azerbaycan Türkleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
- Aydemir, Emrah, *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Azerbaycan Kültür Derneği, "Ermeni Cinayetleri Konulu Panel Yapıldı", 2016, <http://www.azerbaycankulder.org/Default.aspx>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Azerbaycan Belgelerinde Ermeni Sorunu (1918-1920)*, Yayın No: 28, Ankara, 2001.
- Bektaş, Arsev, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996.
- Bengi, Hilmi, "Tarihsel Süreci İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, V. 13, N. 50, 2012, ss. 299-341.
- Bernays, Edward L., *Crystallizing Public Opinion*, Liveright Publishing Corporation, New York, 1961.
- British Council, "Our History", 2020, <https://www.britishcouncil.org/about-us/history>, Erişim: 28 Kasım 2020.
- Bulur, Meltem, "YEE'nin Türkçe Yeterlik Sınavı'na yoğun ilgi", Anadolu Ajansı, 10.1.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yeenin-turkce-yeterlik-sinavina-yogun- ilgi/1027085>, Erişim: 10 Nisan 2021.
- Creel, George, *Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information (1917- 1918- 1919)*, Washington Government Printing Office, 1920.
- Cull, Nicholas J., "Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase", Eds. Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, New York ve London, 2009, pp. 19-23.
- _____, *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Figueroa Press, Los Angeles, 2009.

- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, “Türkiye ile Azerbaycan Ortak Medya Platformu için imzalar yarın atılıyor”, 2020, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/duyurular/detay/turkiye-ile-azerbaycan-ortak-medya-platformu-icin-imzalar-yarin-atiliyor>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, “Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı’ hazırlandı”, 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-hazirlandi>, Erişim: 2 Ağustos 2021.
- _____, *Yukarı Karabağ’da 44 Günde Gelen Zafer: Türkiye- Azerbaycan Kardeşliğinin Nişanesi*, İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2021.
- Çelik, Dursun, “XIX ve XX. Yüzyıllarda Azerbaycan- Birinci Bölüm”. *Bilgi Dergisi*, S. 3, 1996, ss. 60-79.
- Demir, Vedat, *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2012.
- Dündar, Selahattin, “Nizami Gencevi’nin Yaşam ve Sanat Analizi”, Uluslararası Sanat ve İlim Derneği, <http://www.usid.org.tr/98/nizami-gencevinin-yasam-ve-sanat-analizi>, Erişim: 1 Haziran 2022.
- Eğilmez, Mustafa ve Yurtoğlu, Nadir, “Nuri Paşa Komutasındaki Kafkas İslam Ordusunun Bakü’yü Kurtarması (15 Eylül 1918)”, *II. Milletlerarası Azerbaycan- Türkiye Münasebetleri Sempozyumu Bildirileri* (12-14 Ekim 2017, Bakü), Kastamonu, 2018, ss. 87-92.
- Ekşi, Muharrem, “Türkiye- Azerbaycan İlişkileri: Söylemden Reelpolitığe”, *Avrasya Etüdleri*. V. 36, N. 2, 2009, ss. 95-112.
- _____, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2018.
- Ergan, Uğur, “Aliyev: Burada Türkiye yok ama ben varım”, *Hürriyet*, 26.4.2014, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/aliyev-burada-turkiye-yok-ama-ben-varim-26297725>, Erişim: 18 Mayıs 2021.
- Ersanlı Behar, Büşra, “Türkçülük Türkiye’de ve Azerbaycan’da (1990’lı yıllar)”, *Avrasya Etüdleri*, V. 3, N. 3, 1996, ss. 2-20.
- Everts, Philip and Isernia, Pierangelo (Ed.), *Public Opinion and the International Use of Force*, Routledge, London and New York, 2001.
- Gazetevatan, “Türkiye’deki Azerbaycan STK’larından ortak bildiri”, 27.9.220, <http://www.gazetevatan.com/turkiye-deki-azerbaycan-stk-larından-ortak-bildiri-1344700-gundem/>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- GMF, Türkiye’nin Algıları Araştırması, 2015, https://www.gmfus.org/sites/default/files/TP%20Key%20Findings%20Report%20Turkce%20Final_0.pdf, Erişim: 18 Mayıs 2020.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, *2013 Türkiye Göç Raporu*, GİGM Yayınları, Ankara, 2015, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2013_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, *2014 Türkiye Göç Raporu*, GİGM Yayınları, Ankara, 2016, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2014_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, *2015 Türkiye Göç Raporu*, GİGM Yayınları, Ankara, 2016, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2015_yillik_goc_raporu.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, *2016 Türkiye Göç Raporu*, GİGM Yayınları, Ankara, 2017, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Haber Global, “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Karabağ zaferine ilişkin açıklama: Askeri, diplomatik ve siyasi açıdan çok büyük anlamları var”, 14.12.2020, <https://haberglobal.com.tr/gundem/>

- cumhurbaşkanı-erdogan-dan-karabag-zaferine-iliskin-aciklama-askeri-diplomatik-ve-siyasi-aidan-cok-buyuk-anlamlari-var-82772, Erişim: 20 Mayıs 2021.
- Haberler.com, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'de okuduğu şiir, İran Dışişleri Bakanı Zarif'i rahatsız etti", 11.12.2020, <https://www.haberler.com/cumhurbaşkanı-erdogan-in-baku-de-okudugu-siir-13794081-haber/>, Erişim: 20 Mayıs 2021.
- _____, "Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları Azerbaycan'da Ele Alındı", 24.4.2017, <https://www.haberler.com/sozde-ermeni-soykirimi-iddialari-azerbaycan-da-ele-9537266-haber/>, Erişim: 16 Mart 2021.
- Hasanoğlu, Murteza, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Güvenlik, Savunma Politikası", Kafkassam, 20.6.2020, <https://kafkassam.com/azerbaycan-cumhuriyetinin-guvenlik-savunma-politikasi.html>, Erişim: 6 Mart 2021.
- Heyet, Cevat, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, V. 1, N. 1, 2004, ss. 7-19.
- International News.az, "Azerbaycanlı NG0s slam Biden's wrong position on so-called Armenian genocide", 26.4.2021, <https://www.news.az/news/azerbaycanli-ngos-slam-bidens-wrong-position-on-so-called-armenian-genocide>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- İskit, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- İsmayıl, Toğrul, "31 Mart Soykırımı Üzerine Düşünceler", *IRS*, V. 1, N. 17, 2017-2018, s. 32-41.
- Karadağ, Haluk, *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2016.
- KHAS, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2015, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/tdpkaa-2015.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2016, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDPAA16.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2017, https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP-2017_vfinal.pdf, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2018, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP-2018.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2019, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/CTRS-TDP-2019.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2020, https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/DPA2020_BASIN%5B1%5D_0.pdf, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması 2020, Türkiye Çalışmaları Grubu, 2013, <https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/tdpkaa-2013.pdf>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- Kırım Haber Ajansı, "TİKA'dan Bakülü gençlere kişisel gelişim ve değerler eğitimi projesi", 27.2.2019, <https://qha.com.tr/haberler/tika-dan-bakulu-genclere-kisisel-gelisim-ve-degerler-egitimi-projesi/6413/>, Erişim: 13 Ocak 2020.
- Koltuk, Nuran (Ed.), *Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan*. Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2015.
- Leonard, Mark, "Diplomacy by Other Means", *Foreign Policy*. N. 132, 2002, pp. 48-56.

- Leonard, Mark, Stead, Catherine and Smewing, Conrad, *Public Diplomacy*, The Foreign Policy Centre, London, 2002.
- Mardanov, Samir, “Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri (1991-2003)”, Ed. Çağrı Erhan, *Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, ss. 47-102.
- _____, Azerbaycan'da ABD Algısı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, V. 1, N. 1, 2012, ss. 19-44.
- MEB, “Azerbaycan Bakü Türk Anadolu Lisesi”, 2021, https://btal.meb.k12.tr/999/49/909513/okulumuz_hakkinda.html, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, “Okullar ve Diğer Kurumlar”, 2021, <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=999>, Erişim: 22 Mayıs 2021.
- Mehmedli, Marziye ve Çelik, Muharrem Yunus, “Türk ve Rus Kaynaklarına Göre Kafkas İslam Ordusu'nun Kafkasya Harekâtına Yeni Bir Bakış”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, V. 6, N. 11, 2020, ss. 403-428.
- Melissen, Jan, “The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice”, Ed. Jan Melissen, *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, p. 3-27.
- Mert, Hasan ve Kurban, Vefa, “Azerbaycan Basınında 1915 Ermeni Meselesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V. 16, N. 3, 2016, ss. 183-196.
- Nerimanoğlu, Kamil Veli ve Köçerli, Firidun Bey, “Türk Dünyasında Devlet Dili Politikası”, *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, V. 1, N. 1, 2015, ss. 71-85.
- Nye, Joseph, *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara, 2017.
- Öraz Beşikçi, Seçil, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, V. 16, N. 2, 2016, ss. 237-252.
- Pells, Richard H., *Not Like Us: How Europeans Have Loved, Hated, and Transformed American Culture Since World War II*, Basic Books, New York, 1997.
- Rehimov, Ruslan, “Azerbaycan'da Türk Ocağı faaliyete başladı”, *Anadolu Ajansı*, 21.9.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanda-turk-ocagi-faaliyete-basladi-/1590343>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Sancak, Kadir, “Türkiye'nin Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”, *Turkish Studies*, V. 14, N. 3, 2019, ss. 1685-1696.
- _____, “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Kamu Diplomasisinin Önemi ve Türkiye'nin Azerbaycan'da Resmi Kurumlarla Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, V. 9, N. 22, 2018, ss. 297- 318.
- _____, *Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye'nin Yumuşak Gücünün Analizi ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015.
- Sancar, Gaye Aslı, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Selçuk, Orçun, “Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları”, Ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, ss. 321-344.

- Smyth, Rosaleen, "Mapping US Public Diplomacy in the 21st Century", *Australian Journal of International Affairs*, V. 55, N. 3, 2001, pp. 421-444.
- Snow, Nancy, "Rethinking Public Diplomacy", Eds. Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Routledge, New York ve London, 2009, pp. 3-11.
- Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi, *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağına münasibət ictimai rəydə, Hesabat*, Bakı, 2020, <https://stm.az/storage/common/1620818273.f05aa-bayraq.pdf>, Erişim: 16 Mayıs 2021.
- _____, *Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ Münaqişəsi Vətən Müharibəsindən Əvvəl və Sonra, Analitik Hesabat*, Bakı, 2020, <https://stm.az/uploads/be9b5-qarabag.pdf>, Erişim: 16 Mayıs 2021.
- Şahin, Köksal, "Azerbaycan'a Yönelik Demokrasi Eksenli Bir Analiz", *Akademik Bakış Dergisi*, N. 38, 2013, ss. 1-20.
- Şahin, Mehmet ve Çevik, B. Senem, "Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", Ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, ss. 1-16.
- TADİV, "14. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bakü'de başladı", 23.1.2020, <http://tadiv.org/haberler/14-uluslararasi-buyuk-turk-dili-kurultayi-bakude-basladi-7292.html>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, "Hakkımızda", 2021, <http://www.tadiv.org/hakkimizda.php>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Tan, Nail, "Azerbaycan'ın Milli Şairi Ahmed Cavad 120 Yaşında", *Türk Dili*, C. CIII, N. 729, s. 2012, 70-76.
- TDVA BAL, "Türk Dünyası Bakü Atatürk Lisesi", 2021, <https://www.tdabakuataturk.com>, Erişim: 22 Mayıs 2021.
- Tekin, Talat ve Ölmez, Mehmet, *Türk Dilleri Giriş*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1999.
- The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, "Education, science and culture", 2021, <https://www.stat.gov.az/source/education/?lang=en>, Erişim: 22 Mayıs 2021.
- Thearda, "Azerbaijan", 2015, https://www.thearda.com/internationalData/countries/Country_16_1.asp, Erişim: 26 Mart 2021.
- TİKA, *Bir Millet İki Devlet*, Özel Sayı, 2012, <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bb-az2012.pdf>, Erişim: 4 Nisan 2021.
- _____, "Azerbaycan'da Şeki Gençlik Merkezi İlk Mezunlarını Verdi", 10.7.2015, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/azerbaycan_da_seki_genclik_merkezi_ilk_mezunlarini_verdi-18043, Erişim: 5 Mayıs 2021.
- _____, "TİKA Desteğiyle Azerbaycan Noter Arşivi Kuruldu", 6.4.2019, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_destegiyle_azerbaycan_noter_arsivi_kuruldu-50675, Erişim: 5 Mayıs 2019.
- _____, "Dost ve Kardeş Ülke Azerbaycan'a TİKA'dan İlk Yardım Desteği", 3.10.2020, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/dost_ve_kardes_ulke_azerbaycan%27a_tika%27dan_ilk_yardim_destegi-59262, Erişim: 1 Haziran 2022.
- _____, "Azerbaycan'da 1200'den Fazla Projeyi Hayata Geçirdi", 16.08.2021, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_azerbaycan_da_1200_den_fazla_projeyi_hayata_gecirdi-65051, Erişim: 13 Aralık 2021.
- TKAWEB, "Hakkında", 2021, http://tkaweb.org/?page_id=897, Erişim: 24 Mayıs 2021.

- Tokluoğlu, Ceylan, “Azerbaycan”, Ed. İsmail Aydınğün ve Çiğdem Balım, *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, s. 15-115.
- _____, “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, V. 68, N. 3, 2013, ss. 113-139.
- Tosun, Mehmet, “TİKA ve AA iş birliğinde ‘Savunma Muhabirliği ve Kriz Bölgelerinde Habercilik Eğitimi’ başladı”, Anadolu Ajansı, 9.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/tika-ve-aa-is-birliginde-savunma-muhabirligi-ve-kriz-bolgelerinde-habercilik-egitimi-basladi/2037196>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- TRT Avaz, “Azerbaycan’da siyasi partiler, ABD Başkanı Biden’in 1915 olaylarıyla ilgili açıklamasını kınadı”, 25.4.2021, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/azerbaycanda-siyasi-partiler-abd-baskani-bidenin-1915-olaylariyla-iligili-acik/6085031101a30a2078a75d25>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, “Azerbaycanlı Türklerden ABD’li senatörlere sert tepki”, 5.3.2018, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/azerbaycanli-turklerden-abdli-senatorlere-sert-tepki/5a9d144101a30a1a286bb135>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- _____, “Hakkımızda”, 2021, <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda>, Erişim: 17 Şubat 2021.
- TRT Haber, “Türk Kızılay Azerbaycan’da 5 bin aileye gıda yardımı ulaştıracak”, 21.4.2021, <https://www.trthaber.com/haber/guncel/turk-kizilay-azerbaycanda-5-bin-aileye-gida-yardimi-ulastiracak-574718.html>, Erişim: 1 Mayıs 2021.
- Tuch, Hans, N., *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin’s Press, New York, 1990.
- TÜDİFAK, 2021, <https://tudifak.az/tr/#>, Erişim: 20 Mayıs 2021.
- Türk Anayasa Hukuku Sitesi, “Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası”, Hz. Alesker Aleskerli, 2005, <https://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, Erişim: 28 Mart 2021.
- Türk Ocakları, “Türk Ocakları Türk Eli Yardım Kampanyası Azerbaycan Basınında”, 31.1.2020, <https://www.turkocaklari.org.tr/sube/baku-azerbaycan/turk-ocaklari-turk-eli-yardim-kampanyasi-azerbaycan-basininda-10130>, Erişim: 24 Mayıs 2021.
- Türksam, “31 Mart Azerbaycan Türklerine Yapılan Soykırım Günüdür”, 2018, <http://turksam.org/31-mart-azerbaycan-turklerine-yapilan-soykirim-gunudur>, Erişim: 18 Mayıs 2021.
- Uçar, Fuat, *Dış Türkler, Türk Dünyasının Parlayan Beş Yıldızı*, Fark Yayınları, Ankara, 2007.
- Van Ham, Peter, “War, Lies and Videotape: Public Diplomacy and the USA’s War on Terrorism”, *Security Dialogue*, V. 34, N. 4, p. 427-444.
- Yeliev, Cavid, *Azerbaycan- Türkiye Stratejik Ortaklığı Tarihi ve Güncel Boyutlar*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2020.
- VOA, “Mission and Values”, 2020, <https://www.insidevoa.com/p/5831.html>, Erişim: 2 Aralık 2020.
- Yagublu, Nesiman, *Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi*, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 2015.
- Yıldırım, Sevilay, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Meselesi”, *Aydın Dosyası: Azerbaycan ve Dağlık Karabağ*, Ed. Sevilay Yıldırım, YTB, 2020, s. 5-11, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Belgeler/Azerbaycan%20ve%20Da%20C4%9F%20C4%B1k%20Karaba%20C4%9F.pdf>, Erişim: 3 Mayıs 2021.

- Yılmaz, Reha, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Son Dönem", *Bilgi Strateji*, V. 2, N. 2, 2010, s. 23-42.
- Yılmaz, Sait, *Akıllı Güç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012.
- YÖK, "Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu", 2021, <https://istatistik.yok.gov.tr>, Erişim: 22 Mayıs 2021.
- Yunus Emre Enstitüsü, *2015 Faaliyet Raporu*, https://baku.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2015_yili_faaliyet_raporu.pdf, Erişim: 10 Nisan 2021.
- _____, *2018 Faaliyet Raporu*, https://baku.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_02_db_16072020.pdf, Erişim: 10 Nisan 2021.
- _____, *2019 Faaliyet Raporu*, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf, Erişim: 20 Şubat 2021.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, "Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan Diaspora Alanında İşbirliğine Gitti", 2018, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-azerbaycan-ve-kazakistan-diaspora-alaninda-isbirligine-gitti>, Erişim: 25 Mayıs 2021.
- _____, *Faaliyet Raporu 2020*, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FAALI%CC%87YET%20RAPORU-6046114fcd034.pdf>, 10 Nisan 2021.
- _____, *İdare Faaliyet Raporu 2017*, https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/documents/2017_FAAL__YET_RAPORU_Digital.pdf, Erişim: 10 Nisan 2021.
- _____, *İdare Faaliyet Raporu 2018*, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari>, Erişim: 10 Nisan 2021.